

เป็นงานแรกตั้งแต่อายุ 12 ปี ปัจจุบันนุริชันทำงานเป็นเวลาเกือบสี่ปีแล้ว แม้ว่างานคัดปลาต้องทำงานในสภาพที่เปียกชื้นและเหม็นคาวปลา ซึ่งเป็นสิ่งที่นุริชันรู้สึกไม่ชอบเลย แต่นุริชันก็ไม่คิดอะไรมากนอกจากอยากทำงานมีเงินใช้จ่ายเป็นของตัวเอง อีกทั้งยังคิดว่างานคัดปลาก็เป็นงานง่าย ๆ ที่คนเรียนหนังสือน้อยพอจะทำได้ แต่ทั้งนี้ นุริชันก็คาดหวังว่าจะมีโอกาสทำงานอื่นที่ดีกว่างานคัดปลาบ้าง

ชีวิตที่เรียนหนังสือมาน้อย ทำให้นุริชันรู้สึกว่าแทบไม่มีทางเลือกอื่นใดนอกจากงานคัดปลา แต่นุริชันก็ไม่อยากเรียนต่ออีกแล้ว แม้ว่าเมื่อก่อนเคยอยากเรียนให้ถึงระดับสูง ๆ ก็ตาม เพราะคิดว่าแม้ตัวเองจะเรียนน้อย แต่ตอนนี้ก็มีงานทำ และยังมีเด็กคนอื่น ๆ ที่เรียนน้อยก็หลายคน และตัวเองก็ยังโชคดีกว่าเด็กอีกหลาย ๆ คนที่ไม่ได้เรียนเลย

เกือบสี่ปีที่นุริชันทำงานคัดปลา นุริชันมีรายได้ไม่มากนัก ส่วนใหญ่แล้วได้ค่าจ้างวันละ 80 - 120 บาท มีรายได้ประมาณเดือนละ 1,000 - 1,500 บาท รายได้ที่ไม่มากนักนี้ นุริชันจะไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยนัก นอกจากค่าใช้จ่ายในแต่ละครั้งที่ทำงานแล้ว ส่วนใหญ่จะใช้จ่ายที่จำเป็นในแต่ละวัน และเก็บเงินไว้ใช้จ่ายยามที่ไม่ได้ทำงานหลาย ๆ วัน

ก็ไม่ซื้ออะไรมาซื้อของที่จำเป็นในแต่ละวัน แป้ง กล้วย ยาสีฟัน ผงซักฟอกจำพวกนี้แหละ ... ซื้อกินในแต่ละวัน ซื้อเสื้อผ้าบ้าง ส่วนใหญ่เป็นเสื้อผ้ามือสองตามตลาดนัด ... โหลชั้นก็ซื้อบ้างเป็นบางครั้ง ไม่มีของแพง จะเก็บเงินไว้ใช้จ่ายในแต่ละวันมากกว่า (นุริชัน (สัมภาษณ์), 20 พฤษภาคม 2546)

แม้ว่านุริชันรู้สึกพอใจที่ได้ทำงานมีรายได้เป็นของตัวเอง แต่งานรับจ้างคัดปลาที่มีรายได้ไม่แน่นอน นุริชันก็อยากเปลี่ยนงานบ้าง งานลูกจ้างขายของในร้านเป็นทางเลือกหนึ่งที่นุริชันอยากเปลี่ยนไปทำงานแทนงานคัดปลาเมื่อโอกาสนั้นมาถึง

ชายาคีผู้น้อง อายุ 14 ปี หลังจากจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่หก ก็เป็นอีกคนหนึ่งที่ไม่มีโอกาสเรียนหนังสือต่อด้วยเหตุผลไม่ต่างอะไรกับพี่สาว และเมื่อเห็นพี่สาวทำงานคัดปลามีเงินใช้ก็อยากมีเงินใช้จ่ายเป็นของตนเอง ชื่อของพี่สาวก็ได้บ้าง ชายาคีจึงออกมาทำงานรับจ้างหารายได้เป็นของตัวเองตามพี่สาวด้วย

ชายาคีทำงานรับจ้างคัดปลาเป็นงานแรก ทำงานคัดปลามาสองปีแล้ว ในความรู้สึกของชายาคีแล้ว งานคัดปลาก็เป็นงานง่าย ๆ ที่ไม่ต้องอาศัยความรู้และทักษะอะไรมาก เป็นงานที่คนไม่เรียนหนังสือพอจะทำได้ เมื่อไม่รู้จักทำงานอะไร งานคัดปลาก็เป็นทางเลือกที่สามารถเข้าไปทำงาน

ได้ง่าย อีกทั้งนายจ้างให้ปลาติดมือกลับบ้านก็เป็นความพอใจที่สายตาดีสามารถนำปลาเป็นกับข้าว และบางครั้งสายตาดีก็จะขายปลาไปบางส่วน หรือถ้าได้ปลาในวันที่ผ่านมามากพอก็จะขายปลาที่ได้ ในอีกวันทั้งหมดไป

งานคัดปลาในความรู้สึกรักของสายตาดีแล้ว เป็นงานง่าย ๆ คนที่ไม่รู้จะทำอะไรก็ทำงานนี้ได้ คิดว่าอยู่เฉย ๆ มีปลาให้กลับบ้านด้วย แต่การที่ต้องทำงานจนถึงกลางคืน มีกลิ่นเหม็น อดหลับ อดนอน โดยเฉพาะช่วงเวลาที่เรือประมงจับปลาได้มาก ต้องทำงานจนถึงรุ่งเช้าในสภาพที่เปียกชื้น เผลอแฉะและเหม็นคุ้งคั้วกลิ่นคาวปลา เป็นสิ่งที่สายตาดีไม่ชอบเลย

สายตาดีก็ไม่ต่างอะไรกับพี่สาว ชีวิตที่เรียนหนังสือมาน้อยต้องทำงานตั้งแต่เด็ก สายตาดีก็เป็นอีกคนหนึ่งคิดว่าตัวเองไม่มีโอกาสเรียนหนังสืออีก และไม่คิดจะเรียนต่อ ถ้าหากมีโอกาสบ้าง สายตาดีก็เพียงอยากฝึกอาชีพเสริมอย่างการทำขนมหรือการตัดเย็บเสื้อผ้า เพื่อที่จะ ได้มีงานเสริมทำที่บ้านได้

สองปีที่สายตาดีทำงานคัดปลา สายตาดีก็ไม่ต่างอะไรจากเด็กทำงานคัดปลาคันอื่น ๆ ที่มีรายได้น้อย ส่วนใหญ่แล้วได้ค่าจ้างวันละ 80 - 120 บาท สายตาดีมีรายได้ประมาณ เดือนละ 1,000 - 1,200 บาท รายได้แต่ละเดือนจะใช้จ่ายกับสิ่งจำเป็นประจำวันเป็นส่วนใหญ่ และซื้อเสื้อผ้าตามตลาดนัดบ้าง ไม่มีทรัพย์สินมีค่าและไม่มีสิ่งของเครื่องใช้ราคาแพง จะมีบ้างก็เป็นเสื้อผ้าชุดที่ใส่วันรายอ และยามที่ต้องออกไปนอกบ้านไกลหรืองานที่เป็นทางการ ซึ่งกว่าจะซื้อหาได้ สายตาดีต้องใช้เวลาเก็บเงินอยู่นานกว่าจะซื้อหาได้

ซารีปีะและรอฮานา

ซารีปีะและรอฮานา สองพี่น้องที่ครอบครัวประกอบอาชีพประมง มีสมาชิกในครัวเรือน 8 คน แม่เป็นแม่บ้านไม่ได้ประกอบอาชีพอะไร และมีน้อง ๆ กำลังเรียนหนังสืออีก 4 คน ทั้งซารีปีะและรอฮานาก็ไม่ต่างจากเด็ก ๆ ในครัวเรือนประมงอื่น ๆ ที่ครอบครัวมีรายได้น้อย ไม่มีเงินพอส่งเสียให้ลูก ๆ เรียนหนังสือได้หลาย ๆ คน ซารีปีะและรอฮานาจึงออกมาทำงานรับจ้างหารายได้เป็นของตัวเองละจุนเจือครอบครัว

ครอบครัวของซารีปีะและรอฮานาก็ไม่ต่างจากครอบครัวชาวประมงอื่น ๆ ที่มีฐานะยากจน มีรายได้น้อย รายได้จากประมงที่ไม่แน่นอนในแต่ละวัน ในภาวะที่สัตว์น้ำร่อยหรอลงอย่างชัดเจนในช่วงเกือบสิบปีที่ผ่านมา ได้ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของครอบครัวลำบากมากขึ้น

ซารีปีะ ผู้พี่ อายุ 17 ปี จบการศึกษาชั้นประถมปีที่หกก็ไม่เรียนต่อ ด้วยฐานะครอบครัวยากจนจึงออกจากโรงเรียนให้น้อง ๆ ได้เรียนหนังสือบ้าง และตัวเองช่วยงานบ้านและดูแลน้อง ๆ

ซารีปีะทำงานคัลปลาเป็นงานแรก เริ่มทำงานตั้งแต่อายุ 13 ปี ตลอดเวลาสามปีกว่าที่ทำงานคัลปลา ดูเหมือนว่าซารีปีะก็เป็นอีกคนหนึ่งที่ไม่วิตกกังวลอะไรเลย เมื่อไม่เรียนหนังสือ ซารีปีะก็คิดว่าถอยออกไปทำงานบ้างก็ดีกว่าอยู่เฉย ๆ แม้จะได้เงินน้อย ทำงานไม่เป็นเวลา แต่ก็ทำให้ซารีปีะมีรายได้ของตัวเอง มีเงินใช้จ่าย ซื้อหาในสิ่งอยากได้โดยไม่ต้องขอพ่อแม่

ชีวิตที่ต้องออกจากโรงเรียนมาทำงานรับจ้างหารายได้เลี้ยงตัวเองตั้งแต่เด็กนี้ ทำให้ซารีปีะไม่คิดคาดหวังกับอนาคตที่จะมีโอกาสเรียนหนังสืออีกแล้ว จะมีอยู่บ้างก็อยากฝึกอาชีพเสริมเพื่อที่จะได้มีงานอื่นทำ งานตัดเย็บเสื้อผ้าก็เป็นงานหนึ่งที่ซารีปีะอยากฝึกหัดเพื่อจะได้มีหนทางการทำงานเป็นลูกจ้างตัดเย็บเสื้อผ้า หรือสักวันหนึ่งถ้ามีเงินพอก็จะได้ซื้อจักรเย็บผ้าและรับจ้างตัดเย็บเอง

ตลอดสามปีกว่าที่ทำงานคัลปลา ซารีปีะไม่มีรายได้มากนัก ค่าจ้างในแต่ละวันทำงานส่วนใหญ่จะได้วันละ 80 - 100 บาท มีรายได้ต่อเดือนประมาณ 800 - 1,500 บาท เงินรายได้ที่ไม่มากนักนี้ ส่วนใหญ่แล้วซารีปีะจะใช้จ่ายในแต่ละวัน และความเป็นผู้หญิงวัยสาวทำให้ซารีปีะก็อยากซื้อเครื่องประดับบ้าง

ก็ซื้อกินซื้อใช้ในแต่ละวันของจำเป็นที่ต้องใช้ ยาสีฟัน แชมพู โลชั่น ก็มีซื้อใช้บ้างเป็นบางครั้ง เสื้อผ้าก็ซื้อเท่าที่จำเป็น ซื้อมือสองราคาถูก ๆ ก็พอใช้ ชุดขายก็ซื้อเป็นบางปีเท่านั้นเอง ... อยากซื้อสร้อยทองสักเส้นแต่ยังไม่มีเงินเก็บเลย” (ซารีปีะ (สัมภาษณ์), 8 พฤษภาคม 2546)

นอกจากการใช้จ่ายส่วนตัวแล้ว ซารีปีะก็มีส่วนช่วยค่าใช้จ่ายในครัวเรือนบ้างเป็นบางครั้ง ซารีปีะไม่มีเงินเก็บออม จะมีบ้างก็เพียงเก็บไว้ใช้ในแต่ละวันให้เพียงพอในแต่ละเดือนเท่านั้นเอง

รอฮานาผู้น้อง อายุ 14 ปี หลังจากจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่สี่จากโรงเรียนในหมู่บ้าน ก็เข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ห้าในโรงเรียนบ้านโคกม่วงที่ตั้งอยู่ในชุมชนถัดไป แต่ก็มีโอกาสเรียนเพียงปีเดียว ไม่ทันได้เรียนถึงระดับประถมศึกษาปีที่หกก็ออกจากโรงเรียน ด้วยเหตุผลที่ไม่ต่างอะไรจากพี่สาวที่ครอบครัวไม่มีเงินพอที่จะส่งเสียให้ลูก ๆ ได้เรียนหลายคน ประกอบกับรอฮานาเองก็ไม่อยากเรียนต่อ เพราะคิดว่าแม้เรียนจนจบประถมศึกษาปีที่หกก็ไม่ต่างอะไรกับเด็กจบชั้นประถมศึกษาปีที่สี่ เพราะไม่มีโอกาสได้เรียนสูงกว่านั้น เป็นการเสียเงิน เสียเวลา และการออกไปทำงานทำให้มีเงินใช้จ่ายซื้อของที่ต้องการ

รอฮานาทำงานคัลปลาเป็นงานแรก เริ่มทำงานตั้งแต่อายุ 12 ปี แม้งานคัลปลาเป็นงานที่มีรายได้น้อย ต้องทำงานในสภาพเปียกชื้น มีกลิ่นเหม็นคั่งและต้องทำงานในเวลากลางวัน อดหลับอดนอน แต่รอฮานาก็คิดว่าเป็นงานที่เหมาะสมกับคนที่เรียนมาน้อย ถึงค่าจ้างจะไม่มากแต่พอได้เงิน

บ้าง คิดว่าอยู่เฉย ๆ และคนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ที่ทำงานนี้กันหลายคนทำให้รู้สึกว่ามีคนอื่นอีกหลายคนที่ไม่แตกต่างจากตัวเองมากนัก

เมื่อถามถึงความรู้สึกเมื่อเห็นเด็กคนอื่น ๆ ได้เรียนหนังสือ รอฮานาก็รู้สึกเฉย ๆ ไม่คิดและคาดหวังกับการเรียนต่อ อีกทั้งยังคิดว่ายังมีเด็กคนอื่นที่ไม่เรียนอีกมาก และทำงานกัปปลาด้วยกันก็หลายคน ตัวเองยังโชคดีกว่าเด็ก ๆ เหล่านั้นอยู่มากที่มีโอกาสได้เรียนบ้างแม้จะเรียนได้เพียงแค่ระดับประถมศึกษาปีที่ห้าก็ตาม

รอฮานาทำงานคัปปลามากกว่าสองปีแล้ว ค่าจ้างที่ได้ไม่แน่นอนในแต่ละวัน ส่วนใหญ่จะได้วันละ 80 - 100 บาท มีรายได้อีกเดือนประมาณ 1,000 - 1,500 บาท รอฮานาใช้ขำบกับการซื้อของกิน ของใช้ในแต่ละวันเป็นส่วนใหญ่ ของใช้จำเป็นพวกสบู่ แปรงและของใช้ส่วนตัวอื่น ๆ ก็ซื้อตามร้านในหมู่บ้านเป็นส่วนใหญ่ ซื้อเสื้อผ้ามีสองตามตลาดนัดกับพี่สาว ซื้อเครื่องประดับจำพวกกำไล สร้อยตามตลาดในเมืองบ้าง แต่ก็จะไม่ซื้อของที่มีราคาแพงมากนัก รอฮานาไม่มีเงินเก็บออม จะมีอยู่บ้างก็เพียงแค่เก็บไว้ใช้จ่ายให้พอในแต่ละเดือนเท่านั้น

รูสนี

รูสนี อายุ 17 ปี มีสมาชิกในครอบครัว 8 คน พ่อทำงานรับซื้อเศษเหล็ก แม่เป็นแม่บ้าน ไม่ได้ประกอบอาชีพใด มีน้อง ๆ กำลังเรียนหนังสืออีก 3 คน

รูสนีก็เป็นเด็กอีกคนหนึ่งที่ไม่มีโอกาสเรียนหนังสือได้สูงอย่างที่คิดฝัน หลังจากจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่สี่จากโรงเรียนในหมู่บ้าน ก็มีโอกาเข้าไปเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ห้าในโรงเรียนบ้าน โทคม่วง แต่ก็ไม่มีโอกาสเรียนได้แค่ปีเดียวไม่ทันจบประถมศึกษาปีที่หก แม่ก็ให้ออกจากโรงเรียนด้วยเหตุผลไม่ต่างจากครอบครัวยากจนอื่น ๆ ที่มีรายได้ไม่พอจะส่งเสียให้ลูก ๆ ได้เรียนหนังสือหลายคน รูสนีจึงออกมาช่วยเหลือทำงานบ้านและดูแลน้อง ๆ เมื่อไม่เรียนหนังสือก็มีเพื่อน ๆ ชวนไปทำงาน รูสนีจึงตามเพื่อนบ้านไปทำงานรับจ้างคัปปลา

รูสนีทำงานรับจ้างคัปปลาเป็นงานแรกและทำงานตั้งแต่อายุ 13 ปี การทำงานคัปปลาที่ต้องทำงานต่อเนื่องหลายชั่วโมง ทำให้รูสนีรู้สึกเหนื่อยหน่ายกับการทำงานถึงรุ่งเช้า ไม่ค่อยมีเวลาพักผ่อน แต่รูสนีก็ตระหนักว่าเป็นงานต้องทำอยู่ดีเพราะไม่มีงานอื่นที่ดีกว่าให้ทำ และในหมู่บ้านก็ไม่มียานที่เป็นรายได้ อีกทั้งคิดว่าคงไม่มีงานที่ดีกว่านี้แล้วสำหรับคนเรียนไม่จบประถมศึกษาปีที่หก

ค่าจ้างที่ได้จากการทำงานส่วนใหญ่ได้ประมาณวันละ 80 - 120 บาท งานคัปปลาเป็นงานที่ไม่ได้ทำทุกวัน รูสนีมีรายได้แต่ละเดือนไม่แน่นอน ประมาณ 800 - 1,500 บาท ตามแต่จำนวนปลาและวันที่ทำงาน

แม้ดูเหมือนว่าความที่เป็นคนเรียนน้อย ทำให้รูสนิจะพอใจกับการได้ทำงานหารายได้ด้วยตัวเอง แต่ความเหนื่อยหน่ายจากการทำงานไม่เป็นเวลา มีเวลาพักผ่อนน้อยทำให้รูสนิต้องการเปลี่ยนงานทำที่คิดว่า การฝึกอบรมทำขนมเป็นทางเลือกหนึ่งที่รูสนิสนใจและคาดหวังว่าจะสามารถทำขนมขาย เป็นงานที่มีเวลาแน่นอน ไม่เหน็ดเหนื่อยมากนักและทำให้ชีวิตดีขึ้นกว่าเดิม

รายได้จากการทำงานคັบลาดตลอดเวลาเกือบสี่ปี รูสนิไม่ได้ใช้จ่ายสำหรับตัวเองมากนัก ส่วนใหญ่จะแบ่งปันเงินเกือบครึ่งเดือนเป็นสำคัญ รายได้ที่ต้องใช้จ่ายและเงินเจือทางบ้านเกือบหมด ทำให้รูสนิไม่มีเงินเก็บออมและไม่มีทรัพย์สินมีค่าใด

จะใช้จ่ายในการซื้อเสื้อผ้า ซื้อตามตลาดนัด ซื้ออย่างไรก็ได้ ขอให้ได้ใส่ คิดว่าซื้อแล้วคุ้ม เพราะคนขายจนไม่มีสิทธิ์เลือกอยู่แล้ว แค่มีกินมีใช้ก็พอแล้ว ... ของใช้ที่จำเป็นในแต่ละวัน สบู่ ยาสีฟัน แป้ง บางครั้งก็ซื้อลิปสติก ครีมหรือ โลชั่นบ้าง ก็เป็นธรรมดาของผู้หญิง นอกนั้นก็ให้ทางบ้าน ใช้จ่ายเกือบหมด เพราะสงสารแม่ มีน้องเยอะ อะไรที่พอช่วยได้ก็อยากช่วย (รูสนิ (สัมภาษณ์), 28 พฤษภาคม 2546)

อายะห์

อายะห์ อายุ 14 ปี เป็นเด็กพิการและกำพร้าทั้งพ่อและแม่ พ่อเสียชีวิตตั้งแต่อายะห์อายุ 10 ปี และต่อมาแม่ก็เสียชีวิตเมื่ออายะห์อายุ 13 ปี อายะห์มีพี่น้อง 6 คนซึ่งทุกคนอายุไม่ถึง 20 ปี พี่สาวคนโตทำงานคັบลาด คนรองทำงานเป็นลูกจ้างในร้านอาหาร พี่ชายประกอบอาชีพประมง มีน้อง ๆ กำลังเรียนหนังสืออีก 2 คน มีญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าง ได้ช่วยเหลือเงินเจือบ้าง

ฐานะครอบครัวที่ลำบากทำให้ทั้งพี่สาวและพี่ชายมีโอกาเรียนแค่ชั้นประถมศึกษาปีที่สี่เท่านั้น ก็ต้องออกจากโรงเรียนทำงานหารายได้เงินเจือครอบครัว เมื่ออายะห์จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่สี่ก็ออกจากโรงเรียน เมื่อพ่อผู้เป็นเสาหลักของครอบครัวเสียชีวิต และประกอบกับที่อายะห์เป็นเด็กพิการเพดานปาก โหวกจึงไม่เคยเรียนต่อ และออกมาทำงานเลี้ยงตัวเอง

อายะห์ทำงานคັบลาดเป็นงานแรกและเริ่มทำงานเมื่ออายุได้เพียง 10 ปี เกือบสามปีที่ทำงานคັบลาดดูเหมือนอายะห์ไม่คิดมาก ความที่เป็นเด็กพิการอีกทั้งพ่อแม่เสียชีวิต ทำให้อายะห์ตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องออกมาทำงานพึ่งตัวเอง การที่ได้ทำงานคັบลาดแม้เป็นงานไม่แน่นอน ค่าจ้างน้อย แต่อายะห์ก็คิดว่าดีกว่าไม่มีงานทำเลย และการที่อายะห์เป็นเด็กพิการและเรียนหนังสือน้อย จึงไม่คาดหวังกับอนาคตตัวเองมากกว่าทำงานคັบลาดต่อไป ไม่คิดไม่คาดหวังกับการเปลี่ยนงานที่คิดว่า

ตลอดเกือบสามปีที่ทำงานคัดปลา อาชีพที่ไม่มีเงินเก็บออมและไม่มีทรัพย์สินมีค่าใดค่าจ้างจากการทำงานส่วนใหญ่แล้วจะได้วันละ 80 - 120 บาท อาชีพจะหยุดงานเป็นส่วนใหญ่ทำให้มีรายได้ไม่มาก ประมาณ 800 - 1,200 บาทต่อเดือน นอกเหนือจากค่าใช้จ่ายในแต่ละวันทำงาน ทั้งค่ารถ อาหาร ค่าใช้บริการห้องสุขาแล้ว ก็ใช้จ่ายในแต่ละวันและซื้อข้าวของเครื่องใช้ส่วนตัว สบู่ แปรง ชาติฟัน ตามร้านค้าของชำในหมู่บ้าน ซื้อเสื้อผ้าตามตลาดนัดบ้างและไม่ซื้อของที่มิราคามแพง

เด็กทำงานคัดปลาเป็นผู้หญิงเพราะเป็นงานที่ไม่ต้องใช้แรงงานและทักษะมาก ในแต่ละวันทำงานไม่เป็นเวลาย่นนอน ขึ้นอยู่กับปริมาณสัตว์น้ำที่เรือประมงจับมาได้และจำนวนคนงานที่ไปทำงานในแต่ละวัน บ่อยครั้งที่ทำงานตั้งแต่ 6 - 13 ชั่วโมง อย่างต่ำก็ 4 ชั่วโมงต่อวัน เวลาทำงานไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับเวลาที่เรือประมงเข้ามาเทียบท่า อย่างไรก็ตามบ่อยครั้งที่เด็กเหล่านี้ต้องไปเรือประมงเทียบท่าและเริ่มทำงานหลังจากเวลา 18.00 น. เป็นต้นไป ทำงานต่อเนื่องจนถึงรุ่งเช้า ในช่วงที่มีปลามากเด็กเหล่านี้ใช้ชีวิตนอนกินอยู่ที่นั่นและทำงานตลอดสองวันสองคืน

ค่าจ้างการทำงานจะคิดจากปริมาณปลา โดยคิดเป็นห้องปลา ห้องหนึ่ง ๆ ประมาณ 40 - 50 บาทต่อคน บางวันทำงานได้ 30 บาท บางวันทำงานได้ค่าจ้างถึง 200 บาท งานคัดปลาเป็นงานที่ไม่ได้ทำทุกวัน เฉลี่ยแล้วในหนึ่งเดือนจะมีรายได้ประมาณ 1,000 บาท ถ้ามีปลามากจะมีรายได้ถึง 2,500 บาท รายได้สูงสุดเกือบ 3,000 บาทต่อเดือน ซึ่งมีน้อยครั้งและน้อยคนที่จะได้

การเดินทางไปทำงานจะไปกับรถหัวหน้าคนงานที่รับส่งถึงที่ เสียค่ารถ 20 บาท นอกเหนือจากค่ารถแล้ว ในแต่ละวันที่ทำงานก็ยังมีค่าใช้จ่ายอื่น ๆ อีก เช่น ค่าใช้บริการห้องสุขาครั้งละ 2 บาท ค่าอาหารตลอดจนขนมนมเนยและของกินจุบจิบ แม้ว่าบางคนจะนำอาหารไปปรับประทานที่ทำงานในบางครั้ง แต่การซื้ออาหารจุบจิบต่าง ๆ ในแต่ละวันก็เป็นเงินประมาณ 20 บาท ในบางวันที่ทำงานได้ค่าจ้าง 30 - 50 บาท แทบไม่เหลืออะไรกลับบ้าน

สถานที่ทำงานไม่มีสวัสดิการ ไม่มีบริการน้ำดื่มซึ่งเป็นที่นี้เกือบทุกแพปลา มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่บริการน้ำดื่มให้ มีหน้าที่ยังต้องเสียค่าใช้จ่ายบริการห้องสุขาอีก แต่นายจ้างก็จะให้ปลาติดมือกลับบ้านบ้าง

เด็กเหล่านี้ต้องทำงานในสภาวะที่มีกลิ่นเหม็นคั่งตลอดวันตลอดคืน ไม่มีทางเลือกอื่น ทนทำงานในสภาวะที่ย่ำแย่ ทำงานในสภาพเปียกชื้นตลอดเวลา กลิ่นเหม็นคั่งของคาวปลาและซากเน่าเปื่อยคืดคัว คืดเลือดคาว เด็กเหล่านี้จะสวมรองเท้าบู๊ตและสวมถุงมือยาง มีถังไม้สี่เหลี่ยมไว้รองนั่งและใส่ปลาสดกลับบ้าน เด็กบางคนมีเพียงถุงมือและรองเท้าบู๊ตขาด ๆ น้ำไหลซึมถุงมือและรองเท้าที่ขาด กัดมือและเท้าให้เน่าเปื่อย

ถึงแม้ว่าการทำงานคัดปลาเป็นแหล่งงานรับจ้างที่เด็กส่วนใหญ่ในหมู่บ้านจะทำกัน และคนในหมู่บ้านไม่ได้มีความรู้สึกดูถูกว่าเป็นแรงงานที่ทำงานค่าจ้างถูกและกลิ่นเหม็น แต่ในอีกด้านหนึ่ง

สำหรับคนภายนอกบางคน บางกลุ่มก็มีการแสดงอาการที่ให้เข้าใจได้ว่ารังเกียจ เช่นปิดจมูกเมื่อแรงงานเด็กคัดปลาในชุดทำงานเดินผ่านในตลาดนัด ผู้ปกครองบางคนกล่าวว่า “เด็กสาวทำงานคัดปลาเลียเรียบ มีแต่กลิ่นเหม็น คงไม่มีใครมาสนใจของลูกสาวหรอก” แม้ว่าคำพูดดังกล่าวอาจจะพูดในแนวไม่ถือสาระมากนัก แต่แสดงถึงการประเมิน ตีชมจากคนภายนอกที่มีต่อแรงงานเด็ก โดยเฉพาะแรงงานเด็กคัดปลาที่มีคนบางส่วนมองในเชิงลบ อีกทั้งชีวิตการทำงานคัดปลาทำให้แรงงานเด็กบางคนมีเวลาทำงานบ้านน้อยลง และแม้ว่าสถานที่ทำงานมีสถานที่ที่เหมาะสม และนายจ้างก็อนุญาตให้ออกไปพักผ่อนได้ แต่หลาย ๆ ครั้งที่แรงงานเด็กบางคนก็ทำงานจนเหนื่อยการระหมดซึ่งแรงงานเด็กเหล่านั้นจะให้เหตุผลว่าทำงานในชุดสกปรกและเหม็น มีกลิ่นคัดปลาติดตามตัว และบางครั้งก็ขี้เกียจ ซึ่งไม่ใช่เฉพาะเด็กเท่านั้นแม้แต่แรงงานคัดปลาด้วยผู้ใหญ่เองหลายคนก็บางครั้งก็ละเลยการระหมดเช่นกัน

นอกจากแรงงานเด็กคัดปลาแล้วในชุมชนบางปลาหมอกก็มีแรงงานเด็กที่ทำงานอื่น ๆ เช่นเป็นลูกจ้างในร้านอาหาร งานรับจ้างซ่อมอวน ดังนี้

ชาปียะห์

ชาปียะห์ พี่สาวของอายะห์ อายุ 17 ปี จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่สี่ก็ออกจากโรงเรียนด้วยเหตุผลว่าครอบครัวไม่มีเงินพอที่จะส่งเสียให้ลูกได้เรียนหลาย ๆ คนเมื่อพ่อเสียชีวิตชาปียะห์จึงต้องออกไปทำงานรับจ้างตามพี่สาวเพื่อหารายได้เลี้ยงตัวเองและน้อง ๆ

ชาปียะห์เริ่มทำงานครั้งแรกเมื่ออายุ 12 ปี ทำงานคัดปลาเป็นงานแรก ด้วยงานคัดปลาเป็นงานที่ไม่แน่นอนมีรายได้น้อยมาก เมื่อมีเงินเข้าก็ไปหาลูกจ้างทำงานร้านอาหารในเมือง ชาปียะห์เห็นว่าเป็นโอกาสที่ดีกว่าจึงตัดสินใจเลิกอาชีพรับจ้างคัดปลาไปทำงานร้านอาหารแทน

ชาปียะห์ทำงานเกือบทุกอย่างในร้าน ตั้งแต่เตรียมของที่จะขาย เตรียมร้าน จัดโต๊ะ แก้อี ล้างจาน ขายอาหาร เครื่องดื่มตลอดจนถึงกวาดร้าน จะเริ่มทำงานตั้งแต่เวลา 15.00 น. จนถึงเวลาเที่ยงคืน ได้ค่าจ้างวันละ 90 บาท มีรายได้ต่อเดือนประมาณ 2,700 บาท ชาปียะห์พักอยู่กับนายจ้างจึงไม่ต้องออกค่าใช้จ่ายในการทำงานและลดค่าใช้จ่ายได้บ้าง

ชาปียะห์ทำงานเกือบสี่ปีแล้ว แม้ว่าจะเป็นทางเลือกที่ดีกว่างานคัดปลา มีรายได้ที่แน่นอนและมากกว่าเดิม แต่ชีวิตการเป็นลูกจ้างในร้านอาหารที่ต้องทำงานเกือบทุกวันมากเกือบสี่ปี ก็ทำให้ชาปียะห์ก็รู้สึกเบื่องานบ้าง และบางครั้งก็รู้สึกว่าไม่อยากทำงานในร้านอาหาร โดยเฉพาะยามที่นายจ้างบ่น

แต่อย่างไรก็ตามซาปียะห์ก็รู้สึกชอบงานค้าขาย อีกทั้งคิดว่าการทำงานเป็นลูกจ้างในร้านอาหารก็ดีกว่างานคัตปลาอยู่มาก และไม่คิดที่จะเลิกอาชีพลูกจ้างในร้านอาหาร เพียงแค่อยากมีเวลาพักผ่อนมากกว่านี้และอยากให้นายจ้างหลายๆ การบ่นลงบ้าง

รายได้จากการทำงานในแต่ละเดือนที่ไม่มากนัก ซาปียะห์จะใช้จ่ายส่วนใหญ่หมดไปกับการใช้จ่ายส่วนตัว เสื้อผ้า และเครื่องแต่งตัว

ทำงานร้านอาหารได้เงินมากกว่างานคัตปลา ก็มีโอกาซื้อของใช้ตามที่ชอบ ก็จะซื้อเสื้อผ้า ทั้งเสื้อมือสองและของใหม่ แต่ส่วนใหญ่เลือกซื้อของใหม่ในตัวเมือง นอกนั้นก็ยังมีของใช้ส่วนตัวต่าง ๆ ซื้อของแต่งตัว เครื่องสำอาง แป้ง โกลชั่น บ้าง ไม่มีอะไรมากซื้อตามตลาดทั่วไปและร้านค้าในตัวเมือง บางครั้งก็ถือโอกาสเที่ยวไปในตัว ... จะซื้อตามความชอบแต่ราคาไม่แพงเกินไป (ซาปียะห์(สัมภาษณ์), 2 มิถุนายน 2546)

ค่าใช้จ่ายส่วนตัวเหล่านี้ ซาปียะห์จะใช้จ่ายแต่ละเดือนประมาณ 500 - 600 บาท นอกจากการใช้จ่ายส่วนตัวแล้ว ซาปียะห์ก็ยังมีส่วนรับผิดชอบค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในบ้านไม่ว่าจะเป็นค่าไฟ แก๊ส หุงต้ม และแบ่งปันให้น้อง ๆ ซึ่งในแต่ละเดือนซาปียะห์จะใช้จ่ายส่วนนี้ประมาณ 500 บาท

ชีวิตการทำงานเป็นลูกจ้างร้านอาหาร มีส่วนทำให้ชีวิตของซาปียะห์เปลี่ยนไปจากที่เคยทำงานคัตปลาเป็นอย่างมาก ซาปียะห์มีเงินใช้จ่ายซื้อของแต่งตัว มีเงินและเที่ยวมากขึ้นกว่าเดิม ซึ่งบางครั้งก็มีปัญหาเกี่ยวกับนายจ้างที่มักจะบ่นว่ากล่าวตักเตือน แต่ซาปียะห์ก็ถือว่าเป็นสิทธิของตนเอง เพราะนายจ้างให้อิสระ ยามที่ไม่ใช่เวลาทำงานสามารถไปเที่ยวหรือทำธุระได้ การที่มีรายได้แน่นอนกว่างานคัตปลาแม้ว่าไม่มากนัก แต่ซาปียะห์ก็ยอมรับว่าทำให้สามารถซื้อของใช้แต่งตัวมากขึ้น พิถีพิถันดูแลความสะอาดตัวเองและแต่งตัวทันสมัยมากขึ้นกว่าเดิม

อาลีนา

อาลีนาอายุ 17 ปี ครอบครัวประกอบอาชีพประมง มีสมาชิกในครัวเรือน 10 คน แม่เป็นแม่บ้านไม่ได้ประกอบอาชีพใด มีน้อง ๆ กำลังเรียนหนังสืออีก 5 คน

อาลินาก็มีประสบการณ์วัยเด็กไม่ต่างไปจากแรงงานเด็กอื่น ๆ มากนัก เมื่อจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่หกก็ไม่มีโอกาสเรียนต่อ ทางบ้านก็ให้ออกจากโรงเรียนด้วยเหตุผลว่าฐานะทางครอบครัวลำบาก อาชีพประมงที่เป็นอาชีพหลักของครอบครัวไม่สามารถเป็นรายได้ที่เพียงพอแบกรับภาระของครอบครัวได้ ทำให้ไม่สามารถส่งเสียลูก ๆ เรียนหนังสือได้หลายคน และไม่สามารถ

ส่งเสียให้เรียนในระดับสูงได้ อาตีนาจึงออกจากโรงเรียนอยู่กับบ้านดูแลบ้านและน้อง ๆ อาตีนา
เริ่มทำงานครั้งแรกเมื่ออายุ 14 ปี เพื่อแบ่งเบาภาระของครอบครัวและเป็นค่าใช้จ่ายของตนเอง

เริ่มแรก อาตีนาทำงานคัปลตามเพื่อน ๆ ในหมู่บ้าน ทำงานคัปลาได้สองปี เมื่อเจ้าของ
ร้านอาหารไก่ต้มหมูบ้านเข้าไปหาลูกจ้างในหมู่บ้าน อาตีนาเห็นว่าเป็น โอกาสที่ดีกว่า จึงเลิกอาชีพคั
ปลาไปทำงานเป็นลูกจ้างในร้านขายส้มตำ ซึ่งตั้งอยู่ริมคลองชลประทานและเป็นสถานที่ที่มีผู้คนแ
เวียนมาคัปลาไม่ขาดสาย

อาตีนาทำงานขายส้มตำมากกว่าหนึ่งปีแล้ว ทำงานวันละเกือบ 10 ชั่วโมง ตั้งแต่เวลา 10.00 น.
จนถึงเวลา 20.00 น. อาตีนาทำงานเกือบทุกอย่างในร้าน ตั้งแต่เตรียมข้าวของที่จะขาย จัด โต๊ะ ตั้ง
จาน ขายส้มตำ เครื่องดื่ม ตลอดจนเก็บกวาดร้าน ได้ค่าจ้างวันละ 100 บาท มีรายได้ต่อเดือนเกือบ
3,000 บาท อาตีนาไม่ต้องออกค่าใช้จ่ายในการทำงาน และทางบ้านจะเป็นคนขับรถ ไปส่งที่ร้าน
ตอนเช้าและเจ้าของร้านจะขับรถไปส่งกลับบ้านตอนกลางคืน อาหารการกินในแต่ละวันก็จะกิน
จากร้าน ทำให้อาตีนาประหยัดค่าใช้จ่ายได้บ้าง

แม้ว่าอาตีนาจะรู้สึกพอใจอยู่บ้างกับงานลูกจ้างร้านขายส้มตำ ซึ่งมีค่าจ้างแน่นอนและดีกว่า
งานคัปลา แต่งานลูกจ้างที่ต้องทำเกือบทุกอย่างในร้าน ทำให้อาตีนาารู้สึกเบื่อและเหนื่อยหน่ายกับ
การที่ต้องทำงานในร้านคนเดียวและทำหมดเกือบทุกอย่าง แต่อาตีนาเกือบยอมรับสภาพได้และคิดว่าก็
ต้องทนทำงานนี้ต่อไป เพราะอย่างน้อยก็ดีกว่างานคัปลาและไม่มีงานอื่นที่ดีกว่าให้ทำ

ความเบื่อหน่ายที่ต้องทำงานหนัก อาตีนาารู้สึกอยากเปลี่ยนงานใหม่ และอดที่จะรู้สึก
น้อยใจตัวเองไม่ได้เมื่อเห็นคนรุ่นเดียวกันเรียนหนังสือ ได้เห็นนักศึกษาเข้าไปในหมู่บ้าน และรู้สึก
เสียดายช่วงเวลาที่ผ่านไปไม่น้อย อาตีนาหวังจะเรียนต่อ อย่างน้อยก็จนถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่หก
เพื่อจะได้มีความรู้พอที่จะทำงานที่ดีกว่า หากโชคดียังมาบ้าง อาตีนาอยากทำงานในเมือง

“อยากทำงานในห้างสรรพสินค้าที่ไหนก็ได้ เพราะดูดี แต่งตัวสวย ได้เงินมากกว่านี้ ซื่อ
ของดี ๆ ได้ หรือ ไม่ก็ทำงานในร้านดี ๆ ในเมืองก็ยังดี ที่บ้านไม่มีงานอะไรที่พอจะให้เงินรายได้
เลย” (อาตีนา (สัมภาษณ์), 6 มิถุนายน 2546)

รายได้จากการทำงานที่ไม่มากนัก อาตีนาที่เหมือนเด็กสาวคนอื่น ๆ ที่ส่วนใหญ่ใช้จ่ายไป
กับการซื้อของใช้ส่วนตัวและของเครื่องแต่งตัว

ก็จะซื้อเสื้อผ้า ของแต่งตัวก็มีบ้าง โสชัน น้ำหอม ครีมน้ำก็มีซื้อบ้าง เป็นบางครั้ง นอกนั้น
ก็ซื้อสบู่ ยาสีฟัน ผงซักฟอกและอื่นๆ ที่จำเป็น ไม่ได้เจาะจงอะไรมาก เสื้อผ้าก็จะซื้อ

ไม่แพง เสื้อผ้ามือสองในตลาดนัดใกล้ ๆ ก็ใช้ได้ แต่ละเดือนก็ไม่มาก ประมาณ 400 - 500 บาท แต่ก็มีชุดสวย ๆ บ้างที่ซื้อที่ตลาดในเมือง มีเสื้อผ้าที่ซื้อใส่ในวันรายสัปดาห์ดีกว่าเสื้อผ้าอื่น ๆ จะใส่เวลามีงานสำคัญหรือออกไปไกลบ้าน (อาลีนา (สัมภาษณ์), 6 มิถุนายน 2546)

แม้สถานที่ทำงาน ไม่ไกลจากบ้าน แต่การที่ต้องทำงานอยู่แต่ในร้านและทำงานตั้งแต่สายจนถึงกลางคืน ทำให้ชีวิตอาลีนาเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ในช่วงเวลาทำงานอาลีนาไม่สะดวกซึ่งอาลีนาให้เหตุผลว่าไม่มีสถานที่สะดวก ไม่อยากกลับบ้าน งานเยอะและเมื่อกลับถึงบ้านบางครั้งก็ไม่สะดวก และไม่ค่อยสะดวกด้วย งานรับผิดชอบก็เปลี่ยนแปลงไปจากที่มีเวลาดูแลบ้านก็ต้องเป็นหน้าที่ของน้อง มีเวลาส่วนตัวน้อยลง

ก่อนไม่ได้ทำงานก็มีเวลาดูแลบ้านเต็มที่ เพราะไม่ได้ทำอะไร หลังจากได้ทำงานแล้วงานบ้านก็ไม่ค่อยมีเวลาดูแล น้อง ๆ จะดูแลแทน ถึงบ้านก็เหนื่อยแล้ว อยากพักผ่อน อาจดูโทรทัศน์บ้าง แต่ก็ไม่ทุกคืน ไม่ค่อยได้ออกไปคุยกับเพื่อนหรือเพราะเราต้องทำงาน รุ่งเช้าก็ต้องซักผ้า ทำธุระส่วนตัว ช่วยงานบ้านนิดหน่อย สายก็ไปทำงานแล้วกลับมาอีกทีก็กลางคืน ไม่มีเวลาคุยไม้กับเพื่อนเหมือนเมื่อก่อน (อาลีนา (สัมภาษณ์), 6 มิถุนายน 2546)

มารีแย

มารีแย อายุ 15 ปี มีพี่น้อง 6 คน พ่อเป็นชาวประมง แม่และพี่ชายทำงานซ่อมมอวน มีน้อง ๆ กำลังเรียนหนังสืออีก 2 คน

มารีแยก็เหมือนกับเด็กคนอื่น ๆ ในครอบครัวชาวประมงที่มีฐานะยากจน หลังจากจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่สี่ มารีแยก็ไม่เรียนต่อเพราะครอบครัวมีฐานะยากจน ไม่มีเงินพอที่จะส่งเสียให้ลูก ๆ เรียนได้หนังสือหลายคน และประกอบกับที่มารีแยเองก็เป็นคนที่ไม่ค่อยอยากเรียนหนังสือนัก จึงออกมาอยู่กับบ้านช่วยงานบ้านและดูแลน้อง ๆ

มารีแยเริ่มทำงานครั้งแรกเมื่ออายุ 13 ปี ตัดสินใจออกไปทำงานเพราะครอบครัวลำบาก พ่อแม่เห็นว่ามารีแยไม่อยากเรียนหนังสือจึงให้ออกไปทำงาน และมารีแยเองก็อยากมีรายได้ของตนเองและมีส่วนหารายได้จุนเจือครอบครัวบ้าง

มารีแยทำงานคัดปลาเป็นงานแรก แต่ด้วยงานคัดปลาเป็นงานที่มีรายได้ไม่แน่นอนและอยู่ในที่เปลี่ยวชื้น มารีแยทำงานได้หนึ่งปีก็ออกมาทำงานรับจ้างซ่อมมอวนตามแม่และพี่ชายที่ทำงานอยู่

ก่อนแล้ว ซึ่งมีรายได้ค่อนข้างแน่นอนกว่างานคัตปลา โดยมารีแยมให้แม่ฝึกการช่อมอวนอยู่ประมาณหนึ่งสัปดาห์จึงได้ออกไปทำงาน

งานช่อมอวนจะได้ค่าจ้างสองลักษณะ คือ ถ้ารับมาทำที่บ้านจะได้ค่าจ้างคิดเป็นชิ้นงานประมาณ 100 บาท ต่อ 1 ปากอวน ซึ่งจะมีหัวหน้าคนงานมาส่งอวนที่ขาดถึงบ้าน จะทำก็วันก็ได้ ไม่มีการกำหนดวัน ลักษณะที่สองคือการไปทำที่สถานประกอบการ ซึ่งอยู่ในเมืองย่านชุมชนกุเบกาแต่ก็มีการย้ายสถานที่บ่อย ขึ้นอยู่กับว่าสถานที่ใดจะมีอวนขาดให้ซ่อม จะทำงานตั้งแต่ 07.00 น. - 17.00 น. จะได้ค่าจ้าง 110 บาท ต่อวัน มีการจ่ายค่าจ้างเป็นรายสัปดาห์

การเดินทางไปทำงานจะมีรถหัวหน้าคนงานรับส่ง ในแต่ละวันที่ออกไปทำงานช่อมอวนในเมืองมารีแยมจะต้องเสียค่ารถ 13 บาท ค่าอาหาร 10 บาท อาหารหวานอีก 5 บาท มารีแยมจะซื้อเตรียมจากหมู่บ้านเป็นส่วนใหญ่เพราะราคาถูกกว่า ส่วนน้ำดื่มก็จะร่วมกันออกเงินซื้อกับเพื่อน ๆ สถานที่ทำงานมีห้องน้ำบริการฟรี

มารีแยมทำงานช่อมอวนมากกว่าหนึ่งปีแล้ว แม้จะรู้สึกเหนื่อยบ้าง แต่ก็คิดว่าเป็นเรื่องธรรมดาของการทำงาน อีกทั้งการที่มิการศึกษาเพียงประถมศีกษาปีที่สี่ มารีแยมก็ตระหนักถึงทางเลือกที่ไม่มีมากมายนัก ไม่เหมือนคนที่เรียนมาสูง ๆ ซึ่งสามารถหางานอื่นที่ดีกว่าทำได้ แต่อย่างน้อยงานช่อมอวนก็ดีกว่างานคัตปลาที่ต้องอยู่กับสภาพเปียกชื้น เหม็นคาวปลา และทำงานต่อเนื่องหลายชั่วโมง

แม้ว่ามารีแยมอายุน้อย ยังอยู่ในวัยเรียน แต่มารีแยมก็ไม่คาดหวังและขวนขวายกับการศึกษา เมื่อถามถึงความรู้สึกที่เห็นเด็กรุ่นราวคราวเดียวกันได้เรียนหนังสือ มารีแยมก็รู้สึกเฉย ๆ ไม่อยากเรียน ไม่อยากคิด ไม่อยากคาดหวังอะไรมากกว่าการทำงานเดิมและ เก็บเงิน ไปเรื่อย ๆ

มารีแยมมีรายได้จากการทำงานช่อมอวนกว่า 2,000 บาทต่อเดือน ขึ้นอยู่กับจำนวนวันที่ได้ไปทำงาน เงินรายได้นี้ส่วนใหญ่จะใช้จ่ายกับการซื้อกิน ซื้อใช้ส่วนตัว และช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในครัวเรือนตลอดจนแบ่งปันให้น้องๆ บ้างเป็นครั้งคราว

ก็จะซื้อเสื้อผ้าบ้าง ของใช้ต่าง ๆ บ้าง ไม่มีของแพง ซื้อตามตลาดนัดใกล้ ๆ บ้าน บางอย่างก็ซื้อในเมือง เช่น เสื้อผ้าดี ๆ หน่อย และชุดสวย ... นอกนั้นก็ซื้อของใช้ส่วนตัวประเภทสบู่ ยาสีฟัน ... ของใช้ผู้หญิงบ้างจำพวก แป้งหอม ของประดับเล็ก ๆ น้อย ๆ แหวน ต่างหู ราคาถูก ๆ นอกนั้นก็ช่วยค่าใช้จ่ายในบ้านและให้น้องๆ บ้าง” (มารีแยม (สัมภาษณ์), 4 มิถุนายน 2546)

งานรับจ้างช่อมอวนได้ค่าจ้างไม่มากแต่ก็ดีกว่างานคัตปลา รายได้ที่เพิ่มขึ้นทำให้ชีวิตของมารีแยมและครอบครัวดีขึ้น มีเงินใช้จ่ายมากกว่าเดิม มารีแยมพอมีเงินก็บอมนไว้และทรัพย์สินมีค่าน้ำ

มีสร้อยคอสองสกลึงหนึ่งเส้นและโทรศัพท์หนึ่งเครื่องที่ร่วมกันซื้อ และด้วยที่มารีแยเรียนหนังสือ น้อยจึงไม่ต้องการเปลี่ยนงานอื่นอีก

แม้ว่ามารีแยจะออกไปทำงานรับจ้างนอกบ้าน แต่ก็ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต ในแต่ละวันของมารีแยมากนัก นอกจากการทำงานในแต่ละวันแล้ว มารีแยก็มีส่วนรับผิดชอบงานในบ้าน ดูแลอาหารการกินของน้อง ๆ ก่อนไปโรงเรียน ซักเสื้อผ้า ทำความสะอาดบ้านบ้าง เป็น กิจวัตรประจำวัน และมารีแยยังคงประกอบศาสนกิจตามปกติ

แรงงานเด็กที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเป็นแรงงานเด็กเพศหญิง ทั้งนี้แรงงานเด็กที่ทำงาน รับจ้างที่พอจะเก็บข้อมูลได้ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อีกประการหนึ่ง เท่าที่ผู้วิจัยสังเกตเห็นและ สอบถามข้อมูลจากชาวบ้านพบว่าเด็ก ๆ ผู้ชายวัยรุ่นไม่ค่อยทำงาน และแรงงานเด็กผู้ชายที่ทำงาน รับจ้างส่วนใหญ่จะไปทำงานต่างพื้นที่และในประเทศมาเลเซีย จะกลับมาบ้านนาน ๆ ครั้ง

ถ้าหากแรงงานเด็กที่ไปทำงานในประเทศมาเลเซียเท่าที่สอบถามจากผู้ปกครอง แรงงานเด็กเหล่านี้จะไปทำงานร้านอาหารกับญาติและคนรู้จัก บางคนก็ไปทำงานในร้านอาหาร ของญาติ และกลับมาบ้านนาน ๆ ครั้งในช่วงเทศกาลหรือวันสำคัญ เช่นวันรายอ ซึ่งทำให้ไม่มีโอกาส ได้สัมภาษณ์เรื่องราวชีวิตของแรงงานเด็กเหล่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม จากการสอบถามผู้ปกครอง ของแรงงานเด็กเหล่านั้น ผู้ปกครองก็เห็นด้วยที่ลูกไปทำงาน เพราะอยู่บ้านก็ไม่ค่อยมีงานทำมาขาย ได้เงินน้อย แม้ว่าจะไปทำงานต่างบ้านต่างเมือง แต่บางครั้งก็เป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องหาโอกาสที่ ดีกว่าแก่ชีวิตในยามที่ยังอยู่ในวัยหนุ่มวัยสาว มีแรงที่จะแสวงหาความมั่นคงแก่ชีวิต แล้วค่อย กลับมาอยู่บ้าน เมื่อถามถึงโลกทัศน์ของคนรุ่นปู่รุ่นย่าที่สอนถึงการรักถิ่นฐาน อดทนผู้ทำงานใน บ้านเกิดที่ว่า “ฝนตกเป็นทองที่บ้านเขา ก็ไม่เท่าฝนกรวด ฝนทรายที่บ้านเรา” ผู้ปกครองบางคนก็จะ ให้ความเห็นและเหตุผลที่จำเป็นที่ต้องออกแสวงหาโอกาสในที่อื่น ไกลจากบ้านเกิดตัวเองบ้างว่า

สภาพการทำมาหากินสมัยนี้ได้เปลี่ยนไปแล้ว ไม่เหมือนก่อน เมื่อก่อนนั้นอยู่บ้านก็ ทำงานเลี้ยงปากเลี้ยงท้องได้สบาย แต่สมัยนี้ถ้าเราไม่คิดดิ้นรนทำงานแถวบ้าน โอกาสที่จะมีเงินใช้ ให้อยู่ดีขึ้นมาบ้างก็ยาก เราไปหาโอกาสเจอฝนทองบ้าง แล้วกลับ มาอยู่บ้าน ก็ยังดีกว่าที่อยู่อย่างหางานทำยาก ชีวิตลำบากที่บ้านไม่ยอมไปไหน (อัสรู (สัมภาษณ์), 20 มิถุนายน 2546)

แต่กระนั้นก็ตาม แม้ว่าจะทำงานในประเทศมาเลเซียซึ่งมีความคล้ายกันทางวัฒนธรรมและ ไปทำงานกับคนรู้จัก และมีเงิน มีข้าวของกลับมาฝากบ้าน แต่ในความรู้สึกของผู้ปกครองของเด็ก

เหล่านั้น ก็ออกจะเป็นห่วงบุตรหลานของตนเช่นกันกับการเปลี่ยนแปลงของบุตรหลาน โดยเฉพาะ เหตุหญิงที่แต่งงานที่ทันสมัยมากขึ้น จนบางครั้งดูไม่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนมลายูมุสลิม

จากการอภิปรายที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าอาชีพประมงไม่สามารถเป็นฐานรายได้ที่มั่นคงแก่ ครอบครัวได้ ความยากจนของครัวเรือนทำให้บิดามารดาไม่สามารถส่งบุตรหลานเรียนหนังสือเกินกว่าภาคบังคับ และการที่ตัวเด็กเองก็มีทัศนคติทางลบหรือมองไม่เห็นอนาคตทางการศึกษา อีกทั้ง ความเจริญและการขยายตัวของเศรษฐกิจได้กลายเป็นแหล่งงานที่เปิดกว้าง และความต้องการ แรงงานที่มีทักษะต่ำ ได้กลายเป็นช่องทางให้เด็กเข้าไปทำงานได้ ครัวเรือนจึงให้เด็กออกจากโรงเรียน ไปทำงาน เป็นแรงงานรับจ้างหารายได้เลี้ยงตัวเองและจุนเจือ แบ่งเบาภาระครอบครัว แต่ในฐานะที่ แรงงานเด็กก็เป็นมนุษย์ที่มีความรู้สึกนึกคิด การทำความเข้าใจถึงความรู้สึกนึกคิดของแรงงานเด็ก ต่อการทำงานจะทำให้เข้าใจถึงชีวิตของแรงงานเด็กเหล่านี้มากขึ้น

3. ความรู้สึกนึกคิดต่อการทำงาน

การพิจารณาทัศนคติต่อการทำงานของแรงงานเด็ก เป็นการพิจารณาว่าแรงงานเด็กคิด รู้สึก หรือคาดหวังอย่างไรจากการทำงานต่อชีวิตตัวเองและครอบครัว แรงงานเด็กคิดอย่างไรต่อ โอกาส และสู่ทางการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและครอบครัว

เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการออกไปทำงานรับจ้างของแรงงานเด็กนั้น เป็นการแสวงหา ทางเลือกในการยกฐานะความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ความรู้สึกนึกคิดต่อชีวิตการทำงานของแรงงานเด็ก เหล่านี้ค้ำึงถึงปัญหาทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ แต่ทั้งนี้ส่วนหนึ่งก็เป็นผลพวงจากทัศนคติทาง การศึกษา ไม่ว่าจะ เป็นความเกียจคร้านหรือแทบไม่เห็นอนาคตจากการศึกษาของตนเอง ซึ่งส่วน ใหญ่แล้วเรียนจบแค่ระดับประถมศึกษาปีที่สี่และประถมศึกษาปีที่หก ไม่มีโอกาสเรียนต่อสูงกว่า นั้น อีกทั้งคนที่เรียนจบประถมศึกษาปีที่สี่ ก็ยังคิดว่าแม้จะเรียนต่อก็มีโอกาสเรียนจบแค่ประถม ศึกษาปีที่หกเท่านั้น ก็ต้องออกไปทำงานรับจ้างเหมือนกัน ซึ่งแทบ ไม่แตกต่างกับคนที่จบประถม ศึกษาปีที่สี่เลย การออกไปทำงานเป็นการใช้เวลาว่างหารายได้เป็นของตัวเอง แม้ว่าเป็นงานที่ต้อง อดหลับอดนอน ทำงานไม่เป็นเวลาในสภาพเหม็นคาวปลาและมีความชื้นแฉะอย่างงานรับจ้างคัด ปลา แต่ในความรู้สึกของแรงงานเด็กเหล่านี้ก็เป็นการดีกว่าที่อยู่กับบ้าน ไม่มีรายได้ไว้ใช้จ่าย อีกทั้ง งานคัดปลาก็เป็นงานง่าย ๆ ที่คนเรียนหนังสือน้อยพอจะทำได้ อาทิเช่น

“เป็นคนที่เกียจเรียน เรียนไปก็เท่านั้นจบ ป. 4 ก็พอ ออกมาทำงานดีกว่า มีเงินใช้” (มารีเย (สัมภาษณ์), 4 มิถุนายน 2546)

“อยากทำงานมีเงินใช้เงินของตัวเอง งานค้ำปลานเป็นงานง่าย ๆ ที่คนไม่เรียนหนังสือพอจะทำได้ (นุริชัน (สัมภาษณ์), 20 พฤษภาคม 2546)

“ไม่มีเงินเรียนต่อ ไม่อยากเรียนด้วย ถึงเรียนก็จบแค่ ป.6 ก็ต้องออกมาทำงานรับจ้างอยู่ตลอดเวลา อยากทำงานหาเงิน มีเงินใช้ ...” (รชานา (สัมภาษณ์), 8 พฤษภาคม 2546)

อีกทั้งการพึ่งแต่รายได้ของครัวเรือน หรือการแถมมือขอจากผู้ปกครองซึ่งบางครั้งก็ไม่มีเงินให้ นั่น ในความรู้สึกของแรงงานเด็กเหล่านี้การออกไปทำงานรับจ้าง จึงเป็นการหาทางออกจากข้อจำกัดในการพึ่งแต่รายได้จากครัวเรือน หรือสภาพที่แรงงานเด็กกล่าวว่า “ได้บ้าง ไม่ได้บ้าง” หรือ “ถูกบ่น” เมื่อขอเงินเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเมื่อมีความอยากซื้ออยากได้สินค้าที่ค่อนข้างมีราคา เช่น เสื้อผ้า เครื่องประดับ แม้ว่าส่วนใหญ่แล้วจำนวนเงินที่ขอแต่ละครั้ง 40 - 50 บาท แต่ในความรู้สึกของพ่อแม่แล้ว ก็เป็นจำนวนเงินที่ค่อนข้างมากเมื่อเทียบกับรายได้ที่หามาได้ และภาระการใช้จ่ายในครัวเรือนและค่าใช้จ่ายอื่น ๆ จิปาถะในแต่ละวัน แรงงานเด็กเหล่านี้จึงออกไปทำงานรับจ้างเพื่อมีรายได้เป็นของตนเอง สามารถใช้จ่ายซื้อในสิ่งที่ตนเองต้องการและเก็บออมได้บ้าง เช่น

“เมื่อไม่เรียนหนังสือก็ออกมาทำงานบ้าง คิดว่าอยู่เฉยๆ แม้ได้เงินน้อย งานไม่เป็นเวลา แต่ก็ทำให้มีรายได้ของตัวเองไม่ต้องขอพ่อแม่” (จารีปี๊ะ (สัมภาษณ์), 8 พฤษภาคม 2546)

“จะขอเงินพ่อแม่แต่ละครั้งก็เกรงใจ ขอมากหน่อยก็ไม่ได้อีก ซ้ำยังถูกบ่น ออกมาทำงานเองแม้เงินน้อย แต่ก็มีเงินใช้เงินของตัวเอง” (อาฮีเซาะ (สัมภาษณ์), 3 เมษายน 2546)

“ทำงานนี้ได้เงิน ไม่มาก แต่ก็ดีกว่าแถมมือขอจากพ่อแม่ ได้บ้าง ไม่ได้บ้าง ทำงานเองก็พอใจกับเงินที่ได้มา ได้เก็บออมบ้าง” (จิวรัตน์ (สัมภาษณ์), 17 มีนาคม 2546)

นอกจากนี้การออกไปทำงานรับจ้างในความคิดของแรงงานเด็ก ก็สะท้อนถึงรากฐานของปัญหาความไม่มั่นคงในอาชีพที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งไม่มีงานที่ก่อให้เกิดรายได้รองรับเด็ก ๆ ที่ออกจากโรงเรียน อาชีพประมงที่เป็นรายได้หลักของชุมชนที่สามารถให้เด็ก ๆ ทำงานช่วยเหลือพ่อแม่ อยู่กับบ้านแม่จะได้เงินที่เรียกว่า “ค่าขนม” ก้าง แต่ก็เพียงเล็กน้อย และปัจจุบันอาชีพประมงก็จับสัตว์น้ำได้ไม่มาก ไม่อาจเป็นแหล่งรายได้ของครอบครัวที่จะพึ่งพาเป็นรายได้หลักเพียงอย่างเดียวได้ การที่เด็ก ๆ ในครัวเรือนจะช่วยเหลือครัวเรือนทำงานประมงเหมือนก่อนก็ไม่อาจได้เงิน

เพียงพอที่จะซื้อหาสิ่งที่ตนต้องการ ไม่ว่าจะเป็ค่าใช้จ่ยที่จำเป็นในแต่ละวันหรือสินค้าที่ค่อนข้างมีราคาแพงก็ตาม อีกทั้งสภาพการเช่าที่ดินในหมู่บ้านที่ลดจำนวนลงและมีการทำนาทุ่งอยู่เพียงไม่กี่รายก็ทำให้แหล่งรายได้จากการรับจ้างคักกึ่งที่เด็ก ๆ จะตามไปช่วยพ่อ แม่ ซึ่งเด็ก ๆ จะได้ส่วนแบ่งค่าจ้างบ้างก็ขาดไปด้วย

การออกไปทำงานรับจ้างนอกหมู่บ้าน ด้วยการอาศัยโอกาสและช่องทางจากการขยายตัวของแหล่งธุรกิจการค้าในตัวเมืองที่มีความต้องการทางด้านแรงงานที่ไร้ทักษะ โดยเฉพาะงานในที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการประมงพาณิชย์ เช่น เช่นงานคัดปลา งานรับจ้างซ่อมอวน ซึ่งแรงงานในหมู่บ้านทั้งสตรีและเด็กจะใช้ความรู้และทักษะที่ได้รับการถ่ายทอดหรือเคยทำงานให้กับครัวเรือนไปทำงานรับจ้างงานเหล่านั้น

“ถ้าไม่ไปทำงานนี้ก็ไม่รู้จะทำงานอะไร ในหมู่บ้านก็ไม่มีการทำ ก็ไม่รู้จะทำอะไร อยู่เฉย ๆ ก็ไม่มีเงินใช้ เพื่อน ๆ หลายคนก็ไปทำงานนี้ (คัดปลา) เราก็ไปทำด้วย” (นุรโถนี (สัมภาษณ์), 12 เมษายน 2546)

“... ทำงานคัดปลาก็เพราะไม่รู้ว่าจะทำอะไรดีกว่านี้ คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ก็ทำกัน ...” (รอฮานา (สัมภาษณ์), 8 พฤษภาคม 2546)

“รู้สึกเหนื่อยเพราะทำงานถึงรุ่งเช้า ไม่มีเวลาพักผ่อน แต่ก็ต้องทำอยู่ดีเพราะไม่มีงานอื่นในหมู่บ้านไม่มีงานที่เป็นรายได้ ...” (รุสนี (สัมภาษณ์), 28 พฤษภาคม 2546)

อย่างไรก็ตามนอกเหนือจากเหตุผลต่าง ๆ ที่ทำให้แรงงานเด็กออกไปทำงานรับจ้างดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ความรู้สึกนึกคิดในชีวิตการทำงานรับจ้างของแรงงานเด็ก ก็สะท้อนถึงการยอมรับสภาพของตัวเองที่ไม่มีทางเลือกที่คิดว่าในการยกฐานะความเป็นอยู่ของตัวเอง ในภาวะที่มีข้อจำกัดต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็การที่เรียนน้อยตลอดจนความเป็นเด็กพิการ และแม้ว่าแรงงานเด็กจะไม่ชอบงานที่ทำก็ตามแต่ก็คิดว่าไม่มีทางเลือกอื่นอีกแล้ว ซึ่งไม่เฉพาะแต่แรงงานเด็กคัดปลาเท่านั้น แม้แต่แรงงานรับจ้างในร้านอาหารก็เช่นกัน

“เราเรียนมาน้อย ถ้าคิดอยากหางานอื่นใครจะจ้างละ งานนี้ก็ถือว่าเหมาะกับคนเรียนน้อยแล้ว จะพอใจหรือไม่พอใจก็ไม่ได้ช่วยให้อะไร ๆ ดีขึ้น ไม่อยากคืนรนหางานอื่นหรอก” (อาฮีเกาะ (สัมภาษณ์), 3 เมษายน 2546)

“ ไม่คิดอะไรมาก เราคนพิการ พ่อแม่เสียชีวิตก็ต้องทำงานเอง ... ได้ทำงานคัดปลาที่คิดว่าไม่มีงานทำ ” (อายะห์ (สัมภาษณ์), 2 มิถุนายน 2546)

“ ... ชอบหรือไม่ชอบก็ไม่รู้จะทำอะไรดีกว่านี้ ความรู้ก็ไม่มี ” (รอเกียะ (สัมภาษณ์), 5 พฤษภาคม 2546)

“ ... คงไม่มีงานที่ดีกว่านี้แล้วสำหรับคนเรียนไม่จบ ป. 6 ” (รุสนี (สัมภาษณ์), 28 พฤษภาคม 2546)

“ รู้สึกเบื่อ และเหนื่อยเพราะต้องทำงานในร้านคนเดียวและทำหมดเกือบทุกอย่าง แต่ก็ต้องทนเพราะไม่มีงานอื่นทำ ดีกว่าอยู่เฉย ๆ ” (อาลีนา (สัมภาษณ์), 6 มิถุนายน 2546)

แรงงานเด็กก็รับรู้ถึงผลกระทบจากงานที่ตนเองทำอยู่ โดยเฉพาะแรงงานคัดปลาบางคนที่ยังจะรู้สึกว่าตัวเองค่าตัวน้อย เมื่อเห็นพฤติกรรมที่ผู้ชายบางคนแสดงการปิดจุกเมื่อแรงงานคัดปลาในชุดทำงานเดินผ่านเข้าไปในตลาดนัด หรือการที่ผู้ปกครองบางคนกล่าวถึงการทำงานที่คนบางส่วนกล่าวในทำนองดูถูกเด็กทำงานคัดปลาว่า “เหม็น” ตลอดจนการที่ผู้ปกครองบางคนกล่าวว่า “คงไม่มีใครมาสนใจขอลูกสาวหรอก” แม้ว่าคำพูดดังกล่าวอาจจะพูดในแนวไม่ถือสาระมากนัก แต่แสดงถึงการประเมิน ตีชมจากคนภายนอกต่อแรงงานเด็ก โดยเฉพาะแรงงานเด็กคัดปลาที่มีคนบางส่วนมองเด็กเหล่านั้นในเชิงลบ แต่ในภาวะที่ไม่มีทางเลือกอื่นใดที่ดีกว่านั้น ในส่วนของแรงงานคัดปลาเห็นว่าการทำงานร่วมกับเพื่อน ๆ ในหมู่บ้านเดียวกันและการที่นายจ้างให้ปลาติดมือกลับบ้านด้วย ซึ่งบางครั้งถ้านายจ้างให้ปลาเป็นจำนวนหลายตัวเด็กบางคนก็จะนำปลาไปขายต่อในหมู่บ้าน ก็ทำให้แรงงานเด็กเหล่านี้พึงพอใจกับงานที่ทำอยู่บ้าง เช่น

“ ... อันที่จริง ไม่ค่อยชอบงานนี้หรอก เลอะแฉะและขึ้น มีกลิ่นเหม็นอีกด้วย ต้องนั่งนาน แต่ก็ยังดีที่มีเพื่อน ๆ ในหมู่บ้านเดียวกันทำงานนี้หลายคน ... ” (จูร์รัตน์ (สัมภาษณ์), 17 มีนาคม 2546)

“ ไม่ค่อยชอบงานนี้ เหนื่อยและอ่อนเพลีย โดยเฉพาะเวลาที่มีปลาเยอะ รู้สึกเบื่อเพราะต้องทำงานตอนกลางคืน อดหลับอดนอน แต่ก็เป็นอิสระดี ไม่อยากทำก็ไม่ต้องไป มีปลาให้กลับบ้านด้วย ” (ซูไลคอ (สัมภาษณ์), 25 มีนาคม 2546)

“งานแบบนี้เหนื่อยนะเพราะไม่มีเวลาพักผ่อน เรื่องกลิ่นคาวปลาไม่ต้องพูดถึง เหม็นติดตัวเลย แต่ก็ชินแล้ว ไม่ได้ทำงานทุกวัน คนอื่นเขาก็ทำกัน” (อาฮีเซาะ (สัมภาษณ์), 3 เมษายน 2546)

... งานตัดปลาที่ดี ทำงานกับเพื่อนๆ คนบ้านเดียวกัน รู้จักกัน คุยกันเพลิน เมื่อเลิกงานก็มีปลาติดมือกลับบ้าน ก็นำไปขายต่อได้ แต่ก็รู้สึกว่างงนอนเพราะต้องทำงานตลอดคืน โดยเฉพาะช่วงที่มีปลามากต้องทำงานต่อเนื่องหลายชั่วโมง แต่ก็ได้เงินมากขึ้น” (ซารอ (สัมภาษณ์), 7 เมษายน 2546)

นอกจากนี้ แรงงานเด็กบางคนยังกล่าวถึงผลกระทบต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรม แรงงานเด็กหลายคนทั้งที่ทำงานตัดปลาและงานลูกจ้างในร้านอาหาร จะละเลยในการประกอบศาสนกิจด้วยเหตุผลว่างานยุ่ง จี้เกียจ ชุดทำงานสกปรก

ในอีกด้านหนึ่งแม้ว่าแรงงานเด็กรู้สึกพอใจกับงานที่ทำอยู่บ้าง แต่แรงงานเด็กหลาย ๆ คนก็ต้องการปรับเปลี่ยนงานหรือแสวงหาทางเลือกในการทำงานที่ดีกว่า ตลอดจนหาอาชีพเสริมเพื่อมีรายได้มากขึ้น มีสภาพความเป็นอยู่ดีขึ้น เช่น งานทำขนมขาย งานรับจ้างตัดเย็บเสื้อผ้า งานขายของชำ และแรงงานเด็กบางคนก็อยากทำงานในห้างสรรพสินค้าในเมือง

“... หากเปลี่ยนงานได้ ก็อยากเปลี่ยนมาเป็นการทำขนมขายดีกว่า ทำให้เราได้กำไรบ้างโดยไม่ต้องใช้แรงงานมากเกินไป อยากทำงานที่บ้านมากกว่า จะได้มีเวลาพักผ่อนมากขึ้น” (จวีรัตน์ (สัมภาษณ์), 17 มีนาคม 2546)

“อยากฝึกตัดเย็บเสื้อผ้า จะได้ทำงานที่บ้านหรือที่ร้านได้ ดีกว่างานตัดปลา ไม่ต้องออกจากบ้านไปทำงานในเวลาที่ไม่แน่นอน ” (ซารอ (สัมภาษณ์), 7 เมษายน 2546)

“ก็อยากเปลี่ยนงานเหมือนกัน หากว่ามีงานที่ดีกว่านี้ อยากมีอาชีพที่มั่นคง มีรายได้มากกว่านี้ หากมีเงินพอก็อยากเปิดร้านขายของชำใกล้ ๆ บ้าน แต่ก็ไม่หวังอะไรมาก” (ซูลอคอ (สัมภาษณ์), 25 มีนาคม 2546)

“อยากทำงานในห้างสรรพสินค้า ที่ไหนก็ได้ เพราะดูดี แต่งตัวสวย ได้เงินมากกว่านี้ สามารถซื้อของดี ๆ ได้ หรือไม่ก็ทำงานในร้านดี ๆ ในเมืองก็ยังดี ที่บ้านไม่มีงานอะไรให้เป็นรายได้เลย” (ฮาตีนา (สัมภาษณ์), 6 มิถุนายน 2546)

ถึงแม้ว่าแรงงานเด็กหลาย ๆ คนคาดหวังกับการเปลี่ยนแปลงที่อยากทำงานอื่น ๆ ที่ดีกว่า อยู่บ้าง แต่สิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจควบคู่กันคือ แรงงานเด็กเหล่านี้ทำงานมีรายได้ไม่มาก และไม่ได้ทำงานทุกวัน รายได้จากการทำงานรับจ้างที่ไม่แน่นอนอย่างงานคัปปลา คอลอดจนงานซ่อม อวน งานผูกจ้างในร้านอาหาร ต่างก็เป็นงานที่มีรายได้น้อย เมื่อคิดเป็นเดือนแล้วจะมีรายได้ ประมาณ 2,000 - 3000 บาท อีกทั้งการใช้ค่าในต่าง ๆ (ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป) ต่างก็เป็นข้อจำกัด รายได้ทีน้อยนิดจึงไม่เพียงพอที่ก่อให้เกิดการลงทุนใหม่หรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนงานที่ดีกว่า เด็กหลายคนแม้ว่าจะคาดหวังหรืออยากทำงานอิสระของตน แต่ก็ไม่เห็นโอกาสที่จะเป็นไปได้อย่างที่ แรงงานเด็กบางคนพูดว่า “มันยาก” “แต่ไม่คาดหวังอะไรมาก” อีกทั้งการที่แรงงานเด็กเรียน หนังสือน้อย แม้ว่าจะคิดเปลี่ยนงานเป็นการทำงานในห้างสรรพสินค้าหรือร้านค้าในเมือง ก็เป็น ข้อจำกัดที่แรงงานเด็กยอมรับว่า “คงไม่มีใครจ้าง” จึงไม่แปลกที่ในอีกด้านหนึ่งยังมีแรงงานเด็ก หลายคนที่ไม่คาดหวังกับการค้นพบงานใหม่ทางเลือกอื่น เพื่อยกฐานะความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น กว่าเดิม เช่น

“... ไม่คาดหวังอะไร ถ้ามีงานอื่นดีกว่าก็ทำงานอื่น ถ้าไม่มีก็ทำงานนี้ต่อไป แต่คงไม่ค้น หารางงานอื่น มันหายาก...” (รอกีเฮาะ (สัมภาษณ์), 5 พฤษภาคม 2546)

“...อยากทำงานอื่นบ้าง งานขายของในร้านก็ยังดี แต่คงไม่มีใครจ้าง... ทำงานนี้ไปเรื่อยๆ ไม่อยากคาดหวัง ค้นหาคะไร” (ซัลมา (สัมภาษณ์), 5 พฤษภาคม 2546)

“ไม่อยากจะเปลี่ยนงานเพราะไม่รู้จะทำอะไร เราคนพิการ ทำงานนี้ต่อไปก็คุ้มแล้ว” (อายะห์ (สัมภาษณ์), 2 มิถุนายน 2546)

จะเห็นได้ว่า ถึงแม้ชีวิตการทำงานของแรงงานเด็กเหล่านี้กำลังถึงปัญหาทางเศรษฐกิจเป็น สำคัญ ความยากจนของครัวเรือนทำให้บิดามารดาไม่สามารถส่งบุตรหลานเรียนหนังสือเกินกว่า ภาควัฒนศึกษา และการที่ตัวเด็กเองก็มีทัศนคติทางลบหรือมองไม่เห็นอนาคตทางการศึกษา อีกทั้งความ เจริญและการขยายตัวของเศรษฐกิจได้กลายเป็นแหล่งงานที่เปิดกว้าง และความต้องการแรงงานที่ อาศัยทักษะต่ำก็เป็นช่องทางให้เด็กเข้าไปทำงานได้ ทำให้เด็กออกจากโรงเรียนไปทำงานเป็น แรงงานรับจ้างเพื่อหารายได้เลี้ยงตัวเอง ชุนเชือ และแบ่งเบาภาระของครอบครัวเพื่อยกฐานะความ ความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น แต่แรงงานเด็กไม่ใช่นคนที่ไร้ความรู้สึกรู้สึกนึกคิด หากแต่เป็นคนที่มีศักยภาพในการ เรียนรู้และปรับเปลี่ยน โดยเฉพาะความพยายามในการต่อสู้แสวงหาและเลือกวิธีการ รู้จักเลือกดูทาง

ต่าง ๆ เพื่อให้ตนเองและครอบครัวดำรงอยู่ต่อไปได้ ในสภาพเงื่อนไขที่ถูกกำหนดหรือต้องพึงพิงจากโครงสร้างหรือระบบเศรษฐกิจและสังคมภายนอก แม้ว่ามีความเห็นต่างหลายคนไม่คาดหวังกับการคืนทุนแสวงหางานใหม่หรือทางเลือกอื่น เพื่อยกฐานะความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นกว่าเดิม แต่ก็เป็นคนที่ยอมรับ ตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อตนเองเช่นกัน

ประเด็นที่จะพิจารณาต่อไปคือ ภายใต้กรอบคิดที่มองแรงงานเด็กเป็นมนุษย์ความรู้สึกรู้สึกนึกคิด การที่แรงงานเด็กออกไปทำงานรับจ้างนอกหมู่บ้านทำให้มีรายได้สามารถใช้จ่ายในสิ่งต้องการนั้น แรงงานเด็กมีแบบแผนการบริโภคอย่างไร

4. แบบแผนการบริโภคของแรงงานเด็ก

การขยายตัวของตลาดแรงงาน ทำให้แรงงานเด็กในชุมชนบางปลาหมอมียช่องทางเข้าไปทำงานในเมืองปัตตานี และส่งผลทำให้แรงงานเด็กมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมในระดับมหภาคและในบริบทสังคมวงกว้างอย่างใกล้ชิดมากขึ้น จึงไม่อาจปฏิเสธได้ว่าสังคมเมืองและสภาพความเป็นอยู่ของคนในเมือง ตลอดจนการขยายตัวของตลาดสินค้าต่าง ๆ ที่เข้าถึงชุมชนทุกที่ย่อมส่งผลต่อความอยากซื้ออยากได้ของแรงงานเด็กอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ในฐานะแรงงานเด็กไม่ใช่คนที่ไร้ความรู้สึกนึกคิด ย่อมมีศักยภาพที่รู้จักเลือกบริโภค ใช้ประโยชน์ และให้ความหมายจากสิ่งทีบริโภคและใช้จ่ายซื้อหา ภายใต้ข้อจำกัดและเงื่อนไขต่าง ๆ ของแต่ละคนแตกต่างกันออกไป

การพิจารณาในประเด็นแบบแผนการบริโภคของแรงงานเด็ก เป็นการพิจารณาว่าแรงงานเด็กมีการใช้จ่ายรายได้จากการทำงานรับจ้างอย่างไร คิด รู้สึกและใช้ประโยชน์จากการบริโภคอย่างไร ตลอดจนการบริโภคในด้านต่าง ๆ มีความหมายและความสำคัญต่อแรงงานเด็กและครัวเรือนอย่างไร

จากการอภิปรายในหัวข้อ ชีวิตและเรื่องราวแรงงานเด็ก ที่ผ่านมา เห็นได้ว่าไม่ว่าแรงงานเด็กที่ทำงานรับจ้างคัดปลา ซ่อมอวนหรืองานอื่น ๆ ต่างก็เป็นงานที่มีรายได้น้อย อีกทั้งงานคัดปลาและงานซ่อมอวนต่างก็มีรายจ่ายในแต่ละวันทำงานไม่น้อยเช่นกัน

แรงงานคัดปลามีค่าใช้จ่ายในแต่ละวันเป็นค่ารถไปกลับ 20 บาท ค่าใช้บริการห้องสุขาครั้งละ 2 บาท รวมทั้งค่าอาหาร 20 กว่าบาท ในแต่ละวันทำงานแรงงานเด็กคัดปลามีค่าใช้จ่ายประมาณ 40 - 50 บาท ส่วนแรงงานซ่อมอวนนั้นจะต้องเสียค่ารถ 13 บาท ค่าอาหารในแต่ละวันไม่ต่ำกว่า 20 บาท ในแต่ละวันต้องเสียค่าใช้จ่ายประมาณ 30 - 40 บาท ค่าใช้จ่ายในแต่ละวันทำงานนี้ในความรู้สึกของแรงงานเด็กแล้วก็นับว่าเป็นค่าใช้จ่ายที่ไม่น้อยที่เด็วมเมื่อเปรียบเทียบกับรายได้ โดยเฉพาะ

แรงงานคหบดีลาที่มีรายได้ไม่แน่นอนในแต่ละวัน ถ้าวันไหนมีปลาน้อย ได้ค่าจ้าง วันละ 60 - 80 บาท เมื่อหักลบค่าใช้จ่ายที่ต้องจ่ายแล้วจะเหลือประมาณครึ่งหนึ่งของค่าจ้างที่ได้มาเท่านั้นเอง การปรับรับตัวของแรงงานเด็กบางคนในการลดค่าใช้จ่ายลงบ้าง คือการเตรียมอาหารจากบ้าน บางคนก็เลือกซื้ออาหารในหมู่บ้านซึ่งราคาถูกกว่าการหาซื้อจากในเมืองหรือที่ทำงาน

นอกจากค่าใช้จ่ายในการทำงานแล้ว การทำงานรับจ้างที่มีรายได้ไม่มากนัก ค่าใช้จ่ายในแต่ละวันก็เป็นสิ่งที่แรงงานเด็กให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกบนพื้นฐานข้อจำกัดของรายได้ที่น้อยนิด

เงินที่หามาด้วยความยากลำบากก็ทำให้ระแวกถึงคุณค่าของเงิน ในขณะที่งานรับจ้างเป็นงานที่มีรายได้ไม่แน่นอน การเก็บออมไว้ใช้ในยามจำเป็น ในยามไม่มีงานให้ทำ หรือไม่สามารถทำงานได้ก็เป็นสิ่งที่แรงงานเด็กให้ความสำคัญ

“เงินหายาก กว่าจะได้มาต้องเหนื่อย แต่หมดง่าย ... ก็จะใช้ที่จำเป็น ...” (ซารอ (สัมภาษณ์), 7 เมษายน 2546)

“ไม่ได้ทำงานทุกวันเลยมีเงินน้อย ไม่ค่อยซื้ออะไร แค่เก็บไว้ซื้อกินซื้อใช้ในแต่ละวันก็หมดแล้ว ...” (อามีเนาะ (สัมภาษณ์), 3 เมษายน 2546)

“ก็ไม่ค่อยซื้ออะไรมาก ... ส่วนใหญ่จะเก็บเงินไว้ใช้ กลัวว่าไม่มีเงินใช้ยามที่ไม่มีงานให้ทำ” (มาซีเต๊ะ (สัมภาษณ์), 25 มีนาคม 2546)

อีกทั้งการมีส่วนในการรับผิดชอบค่าใช้จ่ายและแบ่งเบาภาระของครัวเรือน ไม่ว่าจะเป็นค่ากับข้าว แก๊สหุงต้ม ค่าไฟตลอดจนแบ่งปันเงินเจือแกนน้อง ๆ ก็เป็นสิ่งที่แรงงานเด็กในครัวเรือนที่ยากจนมีความขัดสนให้ความสำคัญลำดับต้น ๆ เช่นกัน

“... นอกนั้นก็ให้ทางบ้านใช้จ่ายเกือบหมด เพราะสงสารแม่ มีน้องเยอะ อะไรที่พอช่วยได้ก็อยากช่วย” (รุสนี (สัมภาษณ์), 28 พฤษภาคม 2546)

“... ให้แม่ใช้จ่ายในครัวเรือนบ้าง ไม่มีเก็บหรอก” (นุรไอนี (สัมภาษณ์), 12 เมษายน 2546)

“... ก็ช่วยค่าใช้จ่ายในบ้านและให้น้องบ้าง” (มารีแย (สัมภาษณ์), 4 มิถุนายน 2546)

แต่ในอีกด้านหนึ่ง รายได้จากการทำงานในแต่ละเดือนแม้จะไม่มากนัก แต่ก็ทำให้แรงงานเด็กสามารถใช้จ่ายซื้อหาในสิ่งที่ตนเองต้องการ และบางคนก็ใช้จ่ายเกือบหมดไม่มีการออม

“ได้เงินไม่มาก จะใช้จ่ายแต่ละวันและซื้อของใช้จำเป็นในแต่ละวันเกือบหมด ...” (มีนะฮ์ (สัมภาษณ์), 13 พฤษภาคม)

“ส่วนใหญ่จะหมดไปกับการซื้อของใช้ต่าง ๆ ไม่มีเงินเก็บ แต่ก็ก็จะเลือกซื้อที่ไม่แพงหรอก” (สุนิสา (สัมภาษณ์), 17 มีนาคม 2546)

“เงินที่ได้มาไม่ค่อยให้กับทางบ้านมากนัก จะเก็บไว้ใช้ในเรื่องกินเรื่องใช้ของตนเองมากกว่า ...” (อาฮีเซาะ (สัมภาษณ์), 3 เมษายน 2546)

การใช้จ่ายของแรงงานเด็กเหล่านี้ ส่วนใหญ่จะใช้จ่ายประจำวันในเรื่องอาหารการกินและสิ่งที่จำเป็นในแต่ละวัน เช่น สบู่ ยาสีฟัน ยาสระผม ผงซักฟอก ในขณะที่เดียวกัน แม้ว่ามีรายได้น้อย แต่ความเป็นผู้หญิงก็ซื้อของใช้แต่งตัวบ้าง ตลอดจนสินค้าฟุ่มเฟือยอย่างเครื่องสำอาง แป้ง ครีม โลชั่น น้ำหอม เป็นต้น ก็ซื้อใช้บ้างเช่นกัน

“มีเครื่องสำอางและของใช้ส่วนตัวบ้าง ก็จะซื้อตามร้านค้าทั่วไป ซื้อใช้ตามที่เขาขายกัน ธรรมดาทั่วไป ตามที่เห็นโฆษณาบ้าง ไม่ได้เน้นอะไร ...” (สุนิสา (สัมภาษณ์), 17 มีนาคม 2546)

“... สบู่ ยาสีฟัน แป้งก็ซื้อตามร้านค้าทั่วไป ไม่มีอะไรมาก ไม่ได้เน้นอะไร ซื้อที่พอใช้ได้ มีเงินมากหน่อยก็จะซื้อครีมบ้าง เป็นธรรมดาของผู้หญิงที่ชอบแต่งตัวบ้าง” (จุไลศ (สัมภาษณ์), 25 มีนาคม 2546)

“เงินที่ได้มาก็จะใช้จ่ายที่จำเป็นในแต่ละวัน สบู่ ผงซักฟอก แป้ง ยาสีฟันเป็นของที่ต้องซื้อใช้อยู่แล้ว ก็จะหมดไปในส่วนนี้กับการซื้อกินและใช้จ่ายในแต่ละวันเป็นส่วนใหญ่ ... ครีม โลชั่น ก็ซื้อบ้างที่ราคาถูกๆ แต่ไม่บ่อย ...” (รอเกียะ (สัมภาษณ์), 5 พฤษภาคม 2546)

การซื้อเสื้อผ้าก็เป็นความจำเป็นที่แรงงานเด็กเหล่านี้ซื้อหากัน โดยเฉพาะเสื้อผ้ามือสอง การขยายตัวของตลาดสินค้ามือสองได้ทำให้การเข้าถึงแหล่งสินค้าเสื้อผ้าและเครื่องใช้ต่าง ๆ ได้

อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะการเปิดตลาดชุมชนรูสะมิแลประมาณปี 2542 ได้กลายเป็นแหล่งจับจ่ายสินค้ามือสองและสินค้าต่าง ๆ ที่คนในหมู่บ้านบางปลาหมอสามารถซื้อหาสินค้าต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น

การบริโภคเสื้อผ้าหรือสินค้ามือสองต่าง ๆ ของแรงงานเด็กนั้น มีนัยสำคัญสองประการ คือ ประการแรก การบริโภคเสื้อผ้ามือสองอยู่บนพื้นฐานข้อจำกัดของรายได้ เสื้อผ้าหรือสินค้าอื่นส่วนใหญ่เป็นสินค้าราคาถูก เสื้อผ้ามือสองจะแบ่งเกรดขายตั้งแต่ระดับแพงกว่าเสื้อผ้าใหม่ตามท้องตลาดทั่วไป จนถึงที่กองขายในราคาต่ำละสิบบาทหรือถูกกว่านั้น แรงงานเด็กส่วนใหญ่ซื้อเสื้อผ้ามือสองหรือราคาถูกกว่าท้องตลาดที่พอจะสามารถซื้อหาได้ตามอัธยาศัย

“ส่วนใหญ่จะหมดไปกับการซื้อของใช้ต่างๆ ไม่มีเงินเก็บหรอก แต่ก็เลือกซื้อที่ไม่แพงหรอก ... เสื้อผ้าส่วนใหญ่จะซื้อเสื้อผ้ามือสอง หรือเสื้อผ้าตามตลาดนัดใกล้ๆ หมู่บ้าน ราคาไม่แพง ถ้าเลือกดีๆ ก็ได้ของสวยๆ เหมือนกัน” (สุนิสา (สัมภาษณ์), 17 มีนาคม 2546)

“ก็จะใช้จ่ายในการซื้อเสื้อผ้า ซื้อตามตลาดนัด ซื้ออย่างไรก็ได้ขอให้ได้ใส่ก็พอแล้ว คิดว่าซื้อแล้วคุ้ม เพราะคนยากจน ไม่มีสิทธิ์เลือกอยู่แล้ว แค่มีกินมีใช้ก็ดีแล้ว” (รุสนี (สัมภาษณ์), 28 พฤษภาคม 2546)

ประการที่สอง การเลือกซื้อเสื้อผ้ามือสองเป็นการเลือกบริโภคสินค้าตามความนิยม โดยเฉพาะเสื้อผ้าที่มีตราและสัญลักษณ์ที่นิยมในหมู่วัยรุ่น แม้ว่าจะมีราคาแพงกว่าเสื้อผ้าใหม่ที่ขายตามท้องตลาดทั่วไปก็ตาม ก็เป็นสิ่งที่แรงงานเด็กบางคนซื้อหามาใช้เช่นกัน

“ก็จะซื้อของใช้เป็นส่วนใหญ่ เสื้อผ้าจะซื้อในตลาดรูสะมิแล ส่วนใหญ่จะซื้อเสื้อผ้ามือสองไม่แพง ถ้าเป็นแบบที่เขานิยมกัน มียี่ห้อ มีตราที่เขาชอบใส่ ถึงจะแพงก็จะเลือกซื้อให้มีบ้างสักตัวสองตัว ไว้ใส่นอกบ้าน ...” (ชูลิศจอ (สัมภาษณ์), 25 มีนาคม 2546)

นอกจากเสื้อผ้ามือสองแล้ว เสื้อผ้าใหม่ ๆ สวย ๆ ก็จะซื้อตามตลาดในเมือง โดยเฉพาะเสื้อผ้าสวย ๆ ที่แรงงานเด็กจะใส่ออกไปนอกบ้านหรือไปที่ข่วง ตลอดจนเสื้อผ้าสวย ๆ ที่ใส่เป็นทางการหรือใส่ในโอกาสสำคัญ โดยเฉพาะในเทศกาลวันรายดที่เรียกกันทั่วไปว่า ชุครายอ ซึ่งแรงงานเด็กจะเก็บเงินคอมซื้อ

“... จะซื้อเสื้อผ้ามือสองตามตลาดนัดเป็นส่วนใหญ่ มีบ้างที่ซื้อในเมือง เช่น ชุครายอ เสื้อผ้าที่ใส่ไปนอกบ้านไกล ๆ ” (ชัลมา (สัมภาษณ์), 5 พฤษภาคม 2546)

“ก็จะซื้อเสื้อผ้า ทั้งเสื้อมือสองและของใหม่ แต่ส่วนใหญ่จะเลือกซื้อของใหม่ในตัวเมือง ... เป็นการถือโอกาสเที่ยวไปในตัว จะซื้อตามความชอบแต่ราคาไม่แพงเกินไป” (ชาบีเยห์ (สัมภาษณ์), 2 มิถุนายน 2546)

“... ถ้าเป็นเสื้อผ้าดี ๆ เสื้อดีชุครายอจะซื้อแถว ๆ ตลาดพิธาน” (ซูไลคอ (สัมภาษณ์), 25 มีนาคม 2546)

นอกจากเสื้อผ้าแล้วความเป็นผู้หญิงวัยสาวนั้น ของสวย ๆ งาม ๆ เว้น เครื่องประดับเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็เป็นของที่แรงงานเด็กซื้อใช้กัน บางคนไม่มีเงินพอก็ต้องอาศัยการค่อมเป็นเวลานาน

“... จะซื้อเสื้อผ้าสวย ๆ ในเมือง ซื้อสร้อยคอ สร้อยข้อมือทั่วไปที่สาว ๆ วัยรุ่นใส่กัน ชอบเดินดูของในห้าง ไคอาน่าแต่จะไม่ซื้อของแพง ... ” (อาฮีเซาะ (สัมภาษณ์), 3 เมษายน 2546)

“... ซื้อเครื่องประดับบ้างเป็นบางครั้ง” (อามีเนาะ (สัมภาษณ์), 3 เมษายน 2546)

“... อยากซื้อสร้อยทองสักเส้นแต่ยังไม่มีเงินเก็บเลย” (ซารีปีะ (สัมภาษณ์), 8 พฤษภาคม 2546)

แต่ในอีกแง่มุมหนึ่ง การซื้อเครื่องประดับ โดยเฉพาะเครื่องประดับมีค่า เช่น สร้อยทองในทัศนะของแรงงานเด็กบางคนก็เป็นการออมรูปแบบหนึ่ง เมื่อยามขาดสนก็เอาเครื่องประดับเหล่านี้ไปขายแลกเปลี่ยนเป็นเงิน ใช้จ่ายซื้อหาสิ่งต่าง ๆ ได้

“ผู้หญิงก็ชอบสร้อย เครื่องประดับ มันก็เหมือนกับเก็บเงิน ยามไม่มีเงินเราก็ขายออกไปได้” (ซูไลคอ (สัมภาษณ์), 25 มีนาคม 2546)

ตลาดสินค้าในเมือง นอกจากจะมีความสำคัญในฐานะที่เป็นแหล่งที่แรงงานเด็กจะจับจ่ายซื้อของใหม่ เช่น เสื้อผ้าสวย ๆ ใหม่ ๆ ตลอดจนเครื่องใช้ส่วนตัว เครื่องสำอางและเครื่องประดับ

ค่าง ๆ แล้ว ยังเป็นแหล่งที่ขยเปิดหูเปิดตาของแรงงานเด็กบางคน โดยมีตลาดพิธานและห้างไคอาน่า ซึ่งตั้งอยู่ตรงข้ามกันเป็นแหล่งที่สำคัญ

การใช้จ่ายต่าง ๆ นี้แรงงานเด็กแต่ละคนจะใช้จ่ายไม่แน่นอน รายได้ที่ไม่มากก็เป็นข้อจำกัด การใช้จ่ายไปในตัวมันเอง อย่างที่แรงงานเด็กบางคนกล่าวว่า “ได้เงินน้อยก็ซื้อน้อย” หรือ “บางเดือนก็ซื้อ บางเดือนก็ไม่ซื้อ” หรือแม้แต่ชุดรายออกก็ “ซื้อบางปีเท่านั้น” เช่น

“... แต่ละเดือนไม่แน่นอน ได้เงินน้อยก็ซื้อน้อย บางเดือนก็ไม่ซื้อ (นุร โอนี (สัมภาษณ์), 12 เมษายน 2546)

“เสื้อผ้าที่ซื้อเท่าที่จำเป็น ซื้อมือสอง ราคาถูก ๆ ก็พอใช้ ชุดรายออกก็มีซื้อบางปีเท่านั้นเอง...” (ซารีปะ (สัมภาษณ์), 8 พฤษภาคม 2546)

นอกจากใช้จ่ายส่วนตัว เสื้อผ้า สนุ ยาสิทธิฟัน แป้ง เครื่องสำอางตลอดจนเครื่องประดับต่าง ๆ แล้ว แรงงานเด็กบางคนก็มีทรัพย์สินมีค่าที่สามารถใช้ประโยชน์อยู่บ้าง ทั้งที่ซื้อเองและร่วมกันซื้อ กับครอบครัว เช่น พัดลม วิทยุ โทรทัศน์ และยังมีส่วนในการรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในครัวเรือนไม่ว่าจะเป็น ข้าวสาร กับข้าว ค่าไฟ แก๊สหุงต้ม และอื่น ๆ อีกอีกปลาละ รวมทั้งแบ่งปันให้ห้องในแต่ละเดือน ซึ่งมีจำนวนไม่แน่นอนตามแต่ความจำเป็นและความสามารถที่พอจะช่วยเหลือได้

การอภิปรายถึงแบบแผนการบริโภคของแรงงานเด็กที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่า แม้ว่าการบริโภคของแรงงานเด็กคำนึงถึงข้อจำกัดของรายได้ที่ไม่มากนัก แต่ในอีกด้านหนึ่ง ก็ต้องยอมรับว่าการบริโภคสินค้าในชีวิตประจำวันก็มีพื้นฐานอิทธิพลภายนอก ไฟฟ้าที่ขยายลงสู่หมู่บ้าน อิทธิพลและการขยายตัวของสื่อรูปแบบต่าง ๆ และถนนหนทางคมนาคมที่สะดวกได้กลายเป็นปัจจัยเอื้อต่อการสร้างความต้องการ อีกทั้งเป็นเครือข่ายกระจายสินค้าแปลกใหม่ ทั้งที่จำเป็นและไม่จำเป็นลงสู่ร้านค้าและชุมชน ความเชื่อมโยงกับตลาดและเศรษฐกิจภายนอกได้เพิ่มความต้องการใหม่ ๆ ขึ้นมา การปรากฏตัวของสินค้าต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเสื้อผ้า แฟชั่นการแต่งกาย อาหารเครื่องคิม อุปกรณ์ไฟฟ้า ได้ทำให้รูปแบบการบริโภคและความนิยมชมชอบสินค้าเพิ่มมากขึ้น และการบริโภคได้กลายเป็นสาระสำคัญของการดำรงชีวิตของผู้คน การกิน การใช้ ได้กลายเป็นการสร้างความสัมพันธ์และแสดงฐานะความเป็นอยู่ตลอดจนการสร้างเอกลักษณ์และสิ่งสำคัญในชีวิตของผู้คน

การขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ และระบบตลาดการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า โอกาสและช่องทางการเข้าถึงสินค้าต่างประเทศต่าง ๆ ที่เปิดกว้างมากขึ้น การเติบโตของระบบการสื่อสารคมนาคมที่ทันสมัย การพัฒนาเทคนิคและวิธีการ โฆษณาที่ดึงดูดใจ การวางเครือข่ายข้อมูลข่าวสาร

ครอบคลุมไปทั่ว ความคาดหวังและความต้องการอยากมี อยากได้ของผู้คนที่เพิ่มสูงขึ้น การแพร่กระจายของภาพลักษณ์และรูปแบบชีวิตที่สะดวกสบายและทันสมัยที่แทรกซึมเข้าไปเกือบทุกที่ของชุมชนชนบท วัตถุและภาพโฆษณาที่แพร่ในทุกสื่อทำให้ผู้คนมีความต้องการและความหวังเพิ่มสูงขึ้น

การครอบครองสื่อวิทยุ ร้อยละ 60 และโทรทัศน์กว่าร้อยละ 70 คริวเรือนของชาวบ้านบางปลาหมอ (ดูตาราง 18) และแม้ครัวเรือนที่ไม่มีโทรทัศน์ก็รับชมตามบ้านญาติหรือร้านน้ำชาในภาพสินค้าต่าง ๆ ก็มีสวนกระตุ้นการซื้อสินค้าต่างๆ ทั้งที่จำเป็นและไม่จำเป็น โดยเฉพาะสินค้าในชีวิตประจำวันไม่ว่าจะเป็นแชมพู ยาสีฟัน สบู่ ผงซักฟอก ตลอดจนเครื่องสำอาง ครีม โลชั่น น้ำหอม ลิปสติก ที่มีราคาไม่แพง พบหาซื้อได้ตามร้านค้าทั่วไปในชุมชนและในเมือง

แต่อย่างไรก็ตาม การบริโภคของแรงงานเด็กก็ไม่ได้เป็นการบริโภคด้วยอิทธิพลของสื่อและการขยายตัวของตลาดสินค้าไปเสียทุกอย่าง การบริโภคภายใต้รายได้ที่จำกัดและการเป็นมนุษย์ที่มีความรู้สึกนึกคิด แรงงานเด็กก็เลือกใช้จ่ายจากรายได้และสินค้าที่จับจ่ายซื้อมาโดยมีนัยสำคัญของการใช้ประโยชน์เช่นกัน

การจับจ่ายซื้อสินค้าเมื่อสองทศวรรษที่แล้วด้วยเหตุผลมีราคาถูกพอจะซื้อหาได้ตามอัตภาพ หรือเป็นการเลือกซื้อเพราะเป็นที่นิยมในหมู่วัยรุ่น แม้จะมีราคาแพงกว่าสื่อใหม่ท้องตลาดบ้าง และการพึ่งพาตลาดสินค้าในเมืองก็ด้วยข้อจำกัดที่สินค้าบางอย่างไม่สามารถซื้อหาได้จากในหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นเสื้อผ้าสวย ๆ ที่กล้าพอจะใส่ออกนอกบ้าน โดยไม่รู้สึกลายว่าเป็นเสื้อผ้าเก่าหรือ “เสื้อผ้าแบบบ้าน ๆ” การซื้อเสื้อผ้าหรือผ้าสำหรับตัดชุดรายอสวย ๆ ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญกับประเพณีของชุมชน ตลอดจนการจับจ่ายสินค้าในเมืองหรือเดินดูสินค้าในห้างเพราะถือโอกาสเป็นการเที่ยวเปิดหูเปิดตาบ้างซึ่งแรงงานเด็กเหล่านี้ไม่ค่อยมีโอกาสมากนัก

อีกทั้งการซื้อแป้ง ครีม โลชั่น น้ำหอมและลิปสติกบ้าง เสื้อผ้าหรือเครื่องประดับบ้าง ในความรู้สึกนึกคิดของแรงงานเด็ก ก็เป็นเรื่องธรรมชาติของความเป็นหญิงสาวที่ต้องการแต่งตัวบ้าง แต่การซื้อสิ่งของเครื่องใช้เหล่านี้ก็อยู่บนพื้นฐานการใช้ประโยชน์และข้อจำกัดของรายได้ดังที่แรงงานเด็กกล่าวว่า “ไม่ได้เน้นอะไรมาก” “พอใส่ได้” “ซื้อเป็นบางครั้ง” “ราคาถูก ๆ” หรือ “ไม่แพง” ซึ่งหมายถึงราคาประมาณสิบ ยี่สิบบาท จนถึงสี่สิบบาท แต่การใช้จ่ายต่าง ๆ นี้ แรงงานเด็กแต่ละคนจะใช้จ่ายไม่แน่นอน รายได้ที่ไม่มากนักก็เป็นข้อจำกัดการใช้จ่ายไปในตัวมันเอง อย่างที่แรงงานเด็กบางคนกล่าวว่า “ได้เงินน้อยก็ซื้อน้อย” หรือ “บางเดือนก็ซื้อ บางเดือนก็ไม่ซื้อ” หรือแม้แต่ชุดรายอก็ “ซื้อบางปีเท่านั้น” ตลอดจนการซื้อเครื่องประดับมีราคาอย่างเช่นสร้อยทองหนักสลึง สองสลึง ก็เป็นการใช้ประโยชน์ในรูปแบบการออมทรัพย์ด้วย ซึ่งสามารถขายแลกเปลี่ยนเป็นเงินสดใช้จ่ายซื้อหาสิ่งที่จำเป็นอื่น ๆ ได้ในยามที่ขัดสนขึ้นมา

จากที่กล่าวมา แม้ว่าในการศึกษาชีวิตแรงงานเด็กในชุมชนบางปลาหมอจะมีข้อจำกัดในการศึกษา ที่ไม่สามารถศึกษาได้ครอบคลุมกลุ่มแรงงานเด็กเพศชายและกลุ่มแรงงานเด็กที่ทำงานในประเทศมาเลเซีย ซึ่งอาจไม่สามารถสรุปได้ว่าผลจากการศึกษานั้น เป็นภาพรวมของชีวิตแรงงานเด็กในชุมชนบางปลาหมอทั้งหมด แต่ผลจากการศึกษาที่ได้ให้ความสำคัญกับบริบทการเปลี่ยนแปลงของชุมชนและสังคมภายนอก ทำให้เห็นภาพความสัมพันธ์ของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนที่เป็นผลจากการพัฒนา โดยเฉพาะการพัฒนาประมงพาณิชย์ซึ่งทำให้เกิดการกอบ โภชทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างเข้มข้นและส่งผลให้ทรัพยากรสัตว์น้ำร่อยหรอลง ชาวประมงชายฝั่งจับสัตว์น้ำได้ลดลงอย่างมาก ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในอาชีพและรายได้ของครัวเรือนประมงชายฝั่งในชุมชนบางปลาหมอ เป็นผลทำให้ครัวเรือนต้องพึ่งพาการทำงานจากสมาชิกหลาย ๆ คนแม้แต่สมาชิกวัยเด็ก

อีกทั้งบริบทการศึกษาที่ครัวเรือนที่มีฐานะยากจน ส่วนใหญ่จะส่งบุตรหลานเรียนจบแค่ประถมศึกษาปีที่สี่ นั้นเป็นเพราะว่าไม่สามารถส่งบุตรหลานให้เรียนต่อในระดับสูง ๆ ได้ ขณะเดียวกันเด็ก ๆ เองหลายคนมีทัศนคติต่อการศึกษาในแง่ลบ หรือแทบไม่เห็นอนาคตของตัวเองในการให้ความสำคัญของการศึกษาในระดับสูง โดยเฉพาะเด็ก ๆ ที่ทำงานรับจ้าง ซึ่งเด็ก ๆ เหล่านี้ออกจากโรงเรียนกลางคันนอกจากด้วยเหตุผลฐานะทางเศรษฐกิจแล้ว การที่เด็ก ๆ ไม่อยากเรียนต่อเพราะต้องรับจ้างแน่ชัดว่าตัวเองไม่มีโอกาสเรียนได้ในระดับสูง ซึ่งเป็นผลให้เด็ก ๆ เรียนถึงระดับประถมศึกษาปีที่สี่ถึงประถมศึกษาปีที่หกเป็นส่วนใหญ่

ประการที่กล่าวถึงดังกล่าวมานั้น มีส่วนผลักดันให้แรงงานเด็กเข้าสู่การทำงานรับจ้างในเมือง ซึ่งเป็นภาคการผลิตที่ต้องการแรงงานทักษะต่ำในชนบท และเป็นปัจจัยคั้งที่สำคัญที่ดึงดูดแรงงานเด็กที่ออกจากโรงเรียนเข้าไปทำงานรับจ้างในเมือง โดยเฉพาะในภาคการผลิตที่เกี่ยวข้องกับการประมงพาณิชย์อย่างงานรับจ้างคัดปลาและซ่อมอวน โดยมีได้ค้ำประกันว่าจะต้องทำงานในสภาพอ้าแ่เพียงใดและได้รับการคุ้มครองแรงงานอย่างถูกกฎหมายหรือไม่ และแม้ว่าการที่กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กอาจเป็นข้อจำกัดในการถ่ายทอดความรู้สึกรู้สึกนึกคิดต่อชีวิตของตนเองได้ไม่มากนัก แต่ก็พอจะสะท้อนเรื่องราวชีวิตและความรู้สึกนึกคิดของแรงงานเด็กได้หลายแง่มุมพอสมควร ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เกิดความเข้าใจในเรื่องราวชีวิตของแรงงานเด็กในหมู่บ้านบางปลาหมอ ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม เป็นมนุษย์ที่มีความรู้สึกนึกคิด ทำความเข้าใจ และพยายามดำรงชีวิตอยู่ในสังคม โดยอาศัยช่องทาง โอกาสที่เข้ามาในชีวิตและพอที่จะสามารถ ไขว่คว้าได้ในการปรับตัวเพื่อความ เป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งแตกต่างกันออกไปตามเงื่อนไข ข้อจำกัดและ โอกาสของแต่ละคน